

4.- TEXTOS D'ACTIVITATS SOCIALS, CULTURALS I CIENTÍFIQUES

L'UNGÜENT DE LA MAGDALENA

Autora: M. Montserrat Duch i Torner

Text de la conferència prununciada per l'autora en el Seminari de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana celebrat el dia 19 de desembre de 2000.

Santa Maria Magdalena, Maria de Magdala o Magdalena són els noms que s'han donat a aquesta Santa. Les primeres notícies que tenim sobre la personalitat de Maria Magdalena ens vénen donades pels Evangelis.

- Lluç, cap VIII:

1-2. I succeí després que Jesús anava caminant per les ciutats i pobles, predicant i anunciant la bona nova del regne de Déu i els dotze anaven amb ell, i algunes dones que havien estat curades d'esperits malignes i de malalties; Maria anomenada la Magdalena, de la qual havien sortit set dimonis, i Joana, muller de Cusa, procurador d'Herodes, i Susagna i moltes altres...

Més endavant, el mateix Lluç parla d'ella com d'una dona pecadora.

I després, les cites que hi ha més endavant refereixen que Maria Magdalena escampa un ungüent de gran preu pel cos de Jesús:

- Mateu, Cap. XXVI:

6. Estant Jesús a casa de Simó el leprós, se li presentà una dona amb un alabastró de pomada de gran preu, i mentre estava assegut a la taula, l'abocà damunt el cap de Jesús.

12. I posant aquesta pomada sobre el meu cos, ho ha fet per a embalsamar-me.

- Marc, Cap. XIV:

3. I estant Jesús a Betània, a casa de Simó el leprós, i mentre era a taula, vingué una dona portant un alabastró ple de pomada preciosa de nard espigat, i trencant l'alabastró, l'abocà sobre el cap de Jesús.

8. Ella ha fet el que ha pogut; s'és avançada a ungir el meu cos per a la sepultura.

- Lluç, cap VII:

37-38. Quan heus aquí que una dona pecadora que hi havia a la ciutat, tan prompte com va saber que s'havia entaulat a casa del Fariseu, portà un alabastró de pomada, i col·locant-se darrera d'ell, a sos peus, començà a rosar-li els peus amb ses llàgrimes, i eixugar-los-hi amb els cabells del seu cap, i besava sos peus i amb la pomada els ungia.

- Joan, Cap. XI:

1. Hi havia un malalt, anomenat Llätzer, de Betània, poble de Maria i de Marta, sa germana. Maria era aquella qui unguí el Senyor amb la pomada olorosa i li eixugà els peus amb sos cabells.

- Joan Cap. XII:

3. Maria prengué una lliura de pomada de nard pur, de molt preu, i n'ungí els peus de Jesús. I li eixugà els peus amb sos cabells, i la casa quedà reblerta de la fragància de la pomada...

7. Deixeu-la que conservi aquesta pomada per al dia de la meua sepultura.

Aquests passatges dels Evangelis parlen d'un unguent de nard preciós, molt olorós i tres dels evangelistes concorden en citar la mateixa frase de Jesús: guarda'l per al dia de la meva sepultura.

La tradició conta que l'any 44 D.C., Maria Magdalena, fugint de la persecució que els cristians sofrien a Jerusalem, emigrà a la Gàlia junt amb altres deixebles i amics de l'entorn de Jesús. Entre ells hi havia la seva germana Marta, també la seva criada Marcel·la, l'apòstol Felip, Llätzer i Màxim, Maria Jacob, esposa de Cleofàs, i Maria Salomé.

Desembarcaren en el port Provençal de Ratis, que més tard prengué el nom de Les Saintes Maries de la Mer. S'instal·laren a Marsella i des d'allí començaren la predicació del cristianisme per la regió d'Aix.

Ens preguntarem: Perquè precisament Marsella? Marsella, Massilia en grec, fou una colònia comercial fundada pels grecs focenses al segle IV A.C., i malgrat que feia temps que formava part de l'Imperi Romà, l'idioma oficial de la ciutat continuà essent el grec fins el S. V D.C.

Judea formava part de la zona oriental de l'Imperi Romà on l'idioma oficial era el grec. Idioma que s'havia imposat en tots els regnes helenístics, creats pels generals d'Alexandre el Gran a la mort d'aquest. L'oligarquia governant i les classes cultes parlaven el grec, que convivia amb l'arameu, llengua semítica utilitzada pel conjunt de pobles de la regió. Per tant si bé la llengua de Jesús i dels Apòstols i tots els seus seguidors era l'arameu, el grec tampoc els era desconegut.

Si bé la tradició conta que el vaixell on viatjaven els fugitius errà perdut per la Mediterrània i arribà casualment a la Gàlia, actualment es creu que fou una qüestió idiomàtica i potser també d'interessos comercials dels jueus el que els portà a instal·lar-se a Marsella. Fou des d'allí que el cristianisme s'expandí per la Provença.

Cap al final de la seva vida Maria Magdalena es retirà a un lloc desert fent vida de penitència en una balma, i embolcallada tan sols pels seus cabells, era servida per àngels i ells l'aixecaven de la terra. Un dia la troba un eremita i ella li digué que era Maria Magdalena. Com que ja se sentia al final de la seva vida, Maria Magdalena demana a aquest eremita que vagi a veure al bisbe d'Aix per notificar-li que el jorn de Pasqua els àngels la portaran a la seva església perquè la sagramenti, ja que veia propera l'hora de la seva mort.

A Aix rebé els últims sagraments de mans del bisbe Màxim i després de la seva mort fou sepultada a la balma on havia viscut. Sobre aquesta balma, els monjos cassians, en el segle V, hi fundaren un convent, que segles més tard, es convertí en una abadia de dominics. A partir de 1295, l'església fou reconstruïda molt lentament, però en una unitat d'estil, i les obres s'acabaren al 1532. És l'edifici gòtic més important de la Provença, situat a Saint Maximin-la-Sainte Baume, a pocs quilòmetres D'Aix. A la cripta d'aquesta església és on es troba el que es diu ser el sepulcre de Santa Maria Magdalena. Està esculpit en marbre blanc i es tracta d'una obra paleocristiana del segle V.

Rabanus Maurus, arquebisbe de Magúncia i abad de Fulda (776-856), fou el primer, que se se sàpiga, que va escriure la vida de Santa Maria Magdalena. La Chronica Maiora de Mateu de París de l'any 1448, cita l'obra de Maurus.

Jacobus de Voràgine arquebisbe de Gènova (mort en 1228) també escriu la llegenda de Santa Maria Magdalena i la seva obra "Flos Sanctorum", que és un recull de vides de Sants, també inclou la de Santa Maria Magdalena.

El culte i la llegenda de Santa Maria Magdalena s'estén per tot l'Occident medieval. L'any 1059 l'església de Rennes-le Chateau fou consagrada a aquesta santa, i en 1096 es comença la construcció de la gran basílica de Vézelay, dedicada també a Santa Maria Magdalena.

L'extensió del seu culte arribà també a la Corona d'Aragó. La iconografia, tant en escultura com en pintura, la presenta bé de penitent, embolcallada amb els seus cabells, o vestida de porpra i mantell verd, portant a la mà un pot d'alabastre que suposadament contenia l'ungüent amb el que ungi Jesús..

I l'eclosió de devoció sobrepassà el culte i arribà a la literatura. A Catalunya, en el segle XV, s'edità el "Flos Sanctorum romançat", que fou imprès per Rossenbach en 1494.

L'escriptor valencià del S. XV, Joan Roiç de Corella, se serví de la compilació de La Voràgine per escriure la "Història de la Gloriosa Santa Magdalena".

Utilitzant les dades aportades per Roiç de Corella en el seu llibre en prosa, un poeta valencià del S.XV, Mossèn Jaume Gasull, escriu la "Vida de Santa Magdalena en cobles" l'any 1496, impresa a València l'any 1505, amb gran profusió de gravats. D'aquest llibre se'n coneix tan sols un exemplar, que estava catalogat inicialment a la biblioteca de Crofts a Londres, després passà a la de Salvà i finalment a la d'Heredia. El fons d'aquesta darrera biblioteca fou adquirit per la Biblioteca Nacional de Madrid, on es troba avui dia.

Santa Maria Magdalena, quan la representen en tota la seva esplendor, sempre porta un pot d'ungüent a la mà.

Quina devia ser la formulació d'aquell unguent citat en tots els Evangelis?

Seria una preparació de consistència semi-sòlida i quelcom greixosa o pastosa i en la qual s'incorporaria el nard preciós, que es descriu com a substància olorosa molt preuada. De les altres substàncies que podrien acompanyar al nard com a coadjuvants de les seves virtuts o bé potenciant-ne l'aroma, no se'n parla als evangelis.

Als apotecaris medievals els preocupà quina era la formulació i aplicació d'aquest unguent, i partint d'aquesta base, s'ha dut a terme una revisió de les receptes d'ungüents en Antidotaris medievals.

A la *Concordie Apotecariorum Barchinone* de 1511, en el foli LXXII v, hi ha una recepta que el seu títol és el següent:

Unguentum alabastris nardi preciosi q̄ ro-
mani de ierusalem addaxerunt te n̄ pose, quo dominus no-
ster iudeus cr̄stus crucif̄sus fuit. probatum omnibus febr̄i-
bis r̄ rigoribus sch̄ secundum gilbertum angl̄icum in ca-
pitulo de retentione m̄struorum libro septimo.

R̄ *Sauine viridis* ————— **℥iiss. v.**
Sallarum cyprii ————— **℥dragmas. xl. v.**
Roris marini viridis
Foliorum Edece terrane viridis
Mille folij
Artemisic
Fenugreci
Verbe benedictæ
Seminis lini ————— **℥iij** **℥iiss. ij**

¶ *Dec omnia simul trita, deinde in aqua. ℥. iij. r. s. s. mite. s. s. s.*
mitte maceran vsqz ad tertium diem. postea adde. olej. ℥. ij.
diligenter cū sumā cautela tamdiu quoz vsqz ad oleū perue-
niat. vt tota aqua deficiat. remoto vero ab igne. r̄ colato p̄
faculum mitte bone. cere colo fonic. ter bentine. galbani. Sa-
mi. edere. p̄ficis ispanic. rasine. olibani. Mastice. omnium.
borum. ℥iij. s. v. storacis. calamite. comibis. Spicnardi
omnium. s. ij. ℥. j. balsami. ℥iiss. iij. que terenda sunt ter-
re. que liquef̄sanda liquef̄ch in simul m̄tr̄is. omnibus cuz
spatula. diu agitando commiscende referua vsū.

Unguentum alabastris et nardi preciosi quod romani de Jerusalem adduxerunt tempore quo Dominus Noster Ihesus Kristus crucifixus fuit.. secundum Gilbertum Anglicum in capitulo de retencione menstruorum, libro septimo.

Traduïm el títol al català:

Ungüent d'alabastre i nard preciós que els romans dugueren de Jerusalem en el temps de la crucifixió de Nostre Senyor Jesucrist... segons Gilabert Ànglic, en el capítol sobre retenció de menstrus, llibre setè.

La Concòrdia ens remet a l'obra de Gilabert Ànglic. Qui era Gilabert Ànglic o l'Anglès i com es titulava la seva obra?

De Gilabert o Gilbert se sap que era natural d'Anglaterra, d'aquí el renom d'ànglic o l'Anglès, la seva data de naixement se situa pel 1207 i la de la seva mort als voltants de 1250. Va ser mestre de l'Estudi de Montpeller, on arribà a ser Cancellier.

Cardoner i Planes en el seu llibre "La medicina a la Corona d'Aragó" cita a Gilabert Ànglic com a autor del "Compendium Medicinae", però no en dona cap més de referència. Més modernament, l'any 1991, la seva obra farmacèutica va ser traduïda a l'anglès per Faye Marie Getz. No ha estat possible arribar a l'obra manuscrita d'aquest autor que es troba a França B.N.P. ref.013538287.

Al mateix temps s'ha revisat altres obres mèdiques i formularis medievals per mirar de localitzar aquesta recepta.

Entre elles podem citar:

Mesué:	"Grabadin" o "Antidotari" i "De egritudinis"
Nicolau Salernità:	"Antidotarium"
Arnau de Vilanova:	"Antidotarium"
Avicenna:	"Canones", llibre V
Stephanus Arnaldi:	"Commentum super Nicolaum"
Guy de Chauliac:	"Obra de Cirurgia", Antidotari.
Quiricus de Augustis	"Lumen Apothecariorum"
—————	"Receptario florentino"
Petrus Benedictus Matheus:	"Liber in examen apothecariorum"
Manlius de Bosco:	"Luminare maius"
Nicolaus Praepositus:	"Antidotarium Maius"
Valerius Cordus	"Dispensatorium"
—————	"Concordie Apotecariorum Barchinone" 1535
—————	"Concordie Aromatoriorum Cesarauguste" 1548

En el conjunt d'obres revisades, aquesta formulació tan sols es troba a la Concòrdia de Barcelona de 1511, a l'"Antidotarium" de Nicolaus Praepositus, i al "Luminare Maius" de Manlius de Bosco que és qui en dona la referència més explícita.

A l'obra de Manlius es troba aquesta recepta al capítol sobre ungüents i després del nom: "Ungüent d'alabastre i espicanard". Manlius especifica que és de Nicolau i després en dona la fórmula i manera d'elaborar-la, que coincideix amb la de la Concòrdia de 1511. A continuació, en fa una referència llarga i explícita, que exposem un cop traduïda:

- Aquest ungüent d'alabastre està en ús. Se'n diu d'alabastre i nard, però al meu entendre no se n'hauria de dir d'alabastre, ja que aquesta espècie de marbre no entra en la seva composició. La recepta d'aquest ungüent es troba en el llibre setè de Gilabert Ànglic, al capítol sobre retenció de la menstruació.

- Papias diu: "L'alabastre és una classe de marbre de la qual se'n fan els vasos dins els quals es guarda aquest esmentat unguent tal com se cita en la passió de Nostre Senyor Jesucrist segons Marc, on diu que essent Jesús a Betània a casa de Simó el leprós, hi arriba una dona amb un vas d'alabastre amb unguent de nard preciós; i trencant el vas, aboca l'unguent sobre el cap de Jesús. I aquest és l'unguent que usaven les germanes Maria i Marta".
- Sobre aquest tema, vaig constatar en l'obra de Leonard de Prada Palea, en el capítol sobre caigudes i entropessades, aquesta mateixa interpretació i ell fa notar que l'unguent d'alabastre obrava de forma admirable en les contusions, refrecs i també en les ferides i nafres dels sotmesos a tortures, dels azotats i dels flagel·lats. I a aquest unguent l'anomena unguent d'alabastre i nard d'espicanard preciós que els romans portaren de Jerusalem a l'època en què fou crucificat Nostre Senyor Jesucrist.
- És bo, i està comprovada la seva eficàcia en les febres i refredats i en dolors de càlculs i també en els lumbar. Destruïx les pedres de la bufeta, elimina el dolor de ronyons i la migranya, i els de la regla. Marta i Maria, germanes de Llätzer, varen utilitzar aquest unguent tots els dies de la seva vida.
- Sàpigues lector, en veritat, que aquest unguent s'anomena d'alabastre i espicanard i que es deu conservar en vas d'alabastre, però els savis, concretament, diuen que el nom correcte és unguent d'espicanard conservat en vas d'alabastre.

I quina era la composició d'aquest unguent del qual Manliis propaga les seves virtuts en termes quasi bé de màrqueting actual?

El seu nom faria sospitar que es tractava d'una recepta, la qual la matèria activa fonamental era tan sols la substància olorosa que anomenem espicanard. Doncs bé, no és així, es tracta d'una fórmula molt més complexa en quant a simples que entren en la seva composició i també en la manera d'elaboració.

La traducció de la recepta és la següent:

"Pren/

Savina fresca		5 unces
Heura terrera fresca		
Mil fulles		
Artemisia		
Gàlbula de xiprer		
Fenigrec		
Valeriana		
Grana de llinosa		
Romani	de cadascun	8 unces

Trinxa-les totes ben trinxades i posa-les en remull en 12,5 lliures d'aigua i deixa-les macerar durant tres dies. Després hi afegeixes 5 lliures d'oli i ràpidament i amb gran compte, ho cous fins que s'evapori tota l'aigua i quedi tan sols l'oli. Ho retires del foc i ho coles a través d'una mànega.

Hi afegeixes cera bona, colofònia, trementina, gàlban, goma d'heura, pega d'Espanya, encens i màstic, de tot plegat, a parts iguals, cinc unces, resina estorac i espicanard, d'ambdues, 4 lliures, bàlsam, 4 unces.

Trinxes el que calgui trinxa, fes fondre el que calgui liquar, barrejant-ho tot amb una espàtula i mescla-ho bé remenant-ho molt de temps, després guarda-ho pel seu ús."

En la recepta, doncs, hi entren un total de 20 simples diferents, sense comptar l'aigua i l'oli. Aquests simples s'utilitzen en dues etapes. Primer se'n prenen nou, dels quals cinc són fulles o sumitats fresques, recent collides, un altre és el fruit o gàbula del *Cupressus sempervirens* que també deu ser recent collida. Altres dues restants són llavors, el fenigrec i la llinosa. I per últim un rizoma: el de valeriana.

En la segona etapa d'elaboració, els altres simples utilitzats són 11: 8 gomoresines, cera, pólvores de rizoma d'espicanard, i fusta de bàlsam.

L'elaboració és complexa. Per començar, els simples esmentats primer es deixen tres dies en remull en una determinada quantitat d'aigua: 12,5 lliures o el seu equivalent 12 sextaris. En aquesta maceració es trenquen els parènquimes de les plantes i es lliberen les substàncies que hi ha en aquest parènquima. Els mucíl·lags que contenen les llavors de fenigrec i llinosa absorbeixen aigua i s'inflen i es forma una barreja aquosa de tot el conjunt. Llavors, a aquest conjunt, s'hi afegeix les cinc lliures d'oli i s'escalfa i es fa bullir fins que tota l'aigua s'hagi evaporat i en quedi tan sols l'oli. Se sap que s'ha evaporat tota l'aigua quan deixa d'emetre vapor, i el conjunt queda en una fase oliosa, on han passat tots els principis actius liposolubles que contenen aquestes plantes.

Per separar les restes de plantes que conté aquesta fase oliosa, s'ha de colar a través d'una mànega i llavors ja s'hi pot afegir els últims ingredients que entren en la composició de la recepta.

Uns d'aquests ingredients són miscibles, en calent, amb l'oli: la cera i les goma-resines. Els altres es deuen incorporar ben trinxats, o sia reduïts a pols quasi bé impalpable, i quedaran interposats en la massa de l'ungüent un cop s'hagi ben remenat amb una espàtula durant molt de temps.

D'aquesta forma queda llest per l'ús aquest unguent, que deu guardar-se en un pot d'alabastre.

A continuació es presenta la fitxa de cadascun dels simples que formen part de la recepta.

- Savina fresca: *Juniperus sabina* L., cat. savina, cast. sàbina.
Se n'utilitza la summitat.
Les summitats fresques contenen del 3 al 5% d'essència, sabinol, que és un alcohol terpenic, en part esterificat en forma d'acatat de sabinol.
L'essència és molt irritant, tant en les mucoses com en la pell.
Laguna, en el seu *Dioscòrides* en parla, dient: "...las hojas puestas en forma de emplastro reprimen las llagas que van cundiendo y mitigan toda suerte de inflamación... Mézclanse en los unguentos que tienen fuerza de calentar... Es caliente y seca en el grado tercero, y pónese en la lista de aquellas que son de subtilísimas partes...".
- Heura terrera fresca: *Glecoma hederacea*, cat. heura terrera, cast. hiedra terrestre.
Se n'utilitza la summitat.
La planta fresca conté poca quantitat d'essència anàloga a la de la nepta.
Per a ús extern se li reconeixen propietats vulneràries.
- Mil fulles: *Achillea millefolium*, cat. Milfulles, cast. mil hojas, cientoenrama.
Se n'utilitza la summitat.
Conté un màxim de 0,8% d'essència composta de cineol, acetat de bornil i altres esters de l'àcid acètic. Segons anàlisis, també conté un glucòsid.
Des d'antic se li han reconegut propietats vulneràries i hemostàtiques, més modernament s'ha considerat antihemorroidal.

- Artemisia:** *Artemisia vulgaris*, cat. artemisia, cast. artemisa.
 Se n'utilitza la summitat.
 La planta fresca conté un 0,2% d'essència formada per cineol i tuyona.
 Antigament s'utilitzaven en forma d'emplastre per provocar la menstruació i provocar el part. En ús extern s'ha utilitzat com antisèptic i vulneri.
- Gàlbula de xiprer:** *Cupressus vulgaris*, cat. cap de mort, cast. nuez de ciprés.
 Se n'utilitza el fruit o gàlbula.
 Conté un 2% d'essència de xiprer composta en gran part per hidrocarburs. Les gàbules fresques contenen gran quantitat de taní.
 S'ha usat com astringent i vasoconstrictor i també com a vulnerària.
- Fenigrec:** *Trigonella foenum graecum*, cat. fenigrec, cast. alhovas.
 Se n'utilitza la llavor.
 Conté, apart de les hexoses, un alcaloide innocu, trigonelina i gran quantitat de mucíl·lag que es produeix a la capa cel·lular de l'embrió.
 El cociment d'aquesta llavor s'utilitza com emolient per a ús extern.
- Valeriana:** *Valeriana officinalis* L., cat. valeriana, cast. valeriana.
 Se n'utilitza l'arrel.
 Conté àcids, bé lliures o formant èsters com l'isovalerianat de bornil al que se li atribueix l'acció terapèutica de la valeriana.
 En ús extern, era utilitzada per curar llagues, especialment les de la boca i genives.
- Grana de llinosa:** *Linum usitatissimum* L., cat. llinet, cast. linaza.
 Se n'utilitza la llavor.
 Conté un 40% d'oli, abundant mucíl·lag i un 15% del glucòsid linamarina.
 En ús extern com emolient i resolutive.
- Romaní:** *Rosmarinus officinalis*, cat. romaní, cast. romero.
 Se n'utilitzen les summitats.
 El component més important és l'essència.
 En infusió per rentar llagues i ferides. Antigament es preparava un oli o unguent de romaní que era utilitzat per curar qualsevol dolor i llaga.

Aquestes fitxes corresponen als simples que entren a formar part de la fase aquosa. A continuació es dona les dels que s'afegeixen a la fase oliosa i que corresponen quasi bé totes a resines.

- Cera:** Cera, groga o cera verge. És un producte elaborat per les abelles (*Apis mellifica*, *Apis ligustica*) per formar les parets de les cel·les dels ruscs.
 Es presenta en masses de color groc, untuós al tacte i d'olor de mel.
 Conté un 80% de miricina i un 15% d'àcid ceròtic, cerolina i estearat de meliril.
 S'utilitza en unguents, pomades, cerats i emplastres.

- Colofònia:** Resina colofònia, pega grega.
És el residu sòlid de la destil·lació de la trementina de pi (*Pinus sylvestris*, *P. pinaster*). Es presenta en masses irregulars, vítries, semitransparents, de color groc.
Conté àcids abiètics, una petita quantitat d'àcid colofònic i d'essència.
S'utilitza en la preparació d'ungüents i emplastres.
- Trementina:** Oleo-resina del *Pinus sylvestris*, *P. Pinaster*, *P. Laricio*.
Es presenta com líquid espès, de consistència de mel i transparent que, amb el temps, s'espesseix i agafa color groc o terrós.
Conté essència, aiguarràs, en un 15 a 30% segons procedència i la resina que és la colofònia.
S'utilitza en la preparació de medicaments d'ús extern.
- Gàlban:** Goma-resina de la *Fèrula galbaniflua*.
Hi ha diverses classes de gàlban: tou, en llàgrimes i en massa.
Conté un 3,5% d'essència, un 65% de resina formada per umbeliferona lliure i umbeliferona combinada amb galbano-resinotanol i un 28% de goma.
Era utilitzat per ús extern, formant part d'emplastres per resoldre tumors.
- Goma d'Heura:** Goma-resina d'heura, *Hedera helix*.
S'extreu per incisió del tronc de l'heura, en forma de grànuls.
Té una composició molt variable en els percentatges de goma i resina segons el seu origen.
Formava part de la composició d'ungüents i emplastres.
- Pega d'Espanya:** Colofònia o resina d'Espanya.
S'obté com a subproducte quan es destil·la la trementina comuna per l'obtenció d'aiguarràs.
Està formada, segons Tchirch, per una barreja d'àcids abiètic i pimàric, però altres autors creuen que és, en la seva major part, l'anhídrid de l'àcid abiètic.
S'utilitza, en ús extern com a irritant i entra a formar part d'emplastres i ungüents.
- Resina:** Resina comuna o Resina blanca de pi.
S'obté batent amb aigua calenta el residu que queda en la caldera després d'haver destil·lat la trementina.
Està formada per àcid abiètic i una petita quantitat d'essència.
S'utilitza com a irritant i en la formulació d'emplastres i ungüents.
- Encens:** Goma-resina encens.
És la goma-resina produïda per diverses plantes del gènere *Boswellia*.
Està formada per un 45% de resina, un 35% de goma anàloga a la goma aràbiga i un 7% d'essència.
Vulnerari, excitant, estimulants i balsàmic. Forma part d'ungüents.

- Màstic:** Resina de la Pistacia lentiscus.
Líquid resinós que brolla de les incisions fetes als troncs de la Pistacia lentiscus, i que es condensa en forma de llàgrimes petites arrodonides, lenticulars o piriformes, de color groc palla que s'enfosqueixen amb el temps.
Està formada per dos tipus de resines: masticina o resina beta i àcid masticínic o resina alfa.. Quasi bé no conté essència.
S'utilitzava en emplastres.
- Estorac sòlid:** Estorac calamita. Estirax.
Exsudació balsàmica del *Stirax officinalis*, planta arbustiva de la regió mediterrània oriental. Es presenta en llàgrimes groguenques interposades en una substància amorfa de color roig i introduïdes dins un tub de canya, per la qual cosa se li donava el nom de estorac calamita
La seva composició no està ben determinada, però es pot dir que conté resina, oli essencial, àcid benzoic i /o cinàmic.
S'utilitzava en diversos emplastres i píndoles balsàmiques.
També en fumigacions.
- Summitat d'espicanard:** Segons Dioscòrides: "el nard que es troba a les apotecaries ve de Síria, i s'anomena espicanard no perquè sigui espiga, sinó perquè per les seves característiques sembla ser-ho, però en realitat és tracta d'una arrel o rizoma. Prové d'una muntanya de Síria, i n'hi ha de dues espècies: Índic que és el que creix en la part de la muntanya que mira cap a l'Índia i Siríac el que creix en la part orientada cap a Síria. Aquest últim és excel·lent, fresc, lleuger i amb una forta olor semblant a la del Cypero".
Gómez Pamo cita a Dioscòrides i diu que l'autèntic nard índic correspon al rizoma de la Valeriana Jatamansi o *Nardostachis Jatamansi*, planta de les Índies orientals.
Manliis de Bosco diu: espicanard és espica aromàtica però l'ungüent dit d'alabastre i nard és solament d'espicanard de la qual en rep la seva qualitat, i es deu conservar en vas fet del marbre anomenat alabastre.
Avui dia no se'n coneix cap d'ús, tot i que va ser molt utilitzat com a medicament i perfum.
Consultats diversos tractats actuals de farmacologia i farmacognòsia, no s'hi ha trobat cap descripció d'aquesta planta. Per tant no podem conèixer la seva composició química.
Actualment es desconeix la procedència botànica d'aquest rizoma tan preuat per la seva olor i que va ser tan utilitzat com a perfum en el Mediterrani Oriental i també per les dames romanes. Per tant la seva fragància ens és desconeguda.
- Bàlsam:** Bàlsam de Judea o de La Meca.
És l'oleoresina del *Balsamodendron opobalsamum*.
Es localitza a l'escorça de la planta i s'obté pe incisions de les branques joves i de les fulles.
Es presenta en masses toves, de consistència de mel.
Conté un 82 % de resines, 10% d'oli essencial, 4% d'amarg i la resta són impureses.
En ús extern, s'utilitza com a perfum.

El primer grup de components d'aquesta formulació conté el que actualment s'anomena principis actius i es pot observar que, en general, posseeixen tots ells les mateixes propietats farmacològiques: revulsives, antisèptiques i vulneràries. Principis actius que s'han incorporat en una fase oliosa.

El segon grup està format per una sèrie de gomes, resines i cera que un cop barrejades formarà l'excipient de l'ungüent. En aquest excipient, que degut a aquesta barreja de simples pren la consistència adequada, s'hi adjunten els principis actius dissolts en la fase oliosa i les pólvores no solubles.

Un tercer grup ve donat per les substàncies oloroses: l'espicanard i el bàlsam.

Tots els autors que parlen d'aquesta formulació estan d'acord en dir que en l'ungüent no hi entra l'alabastre, però sí que es deu conservar en un recipient d'alabastre.

Revisats i comprovats els efectes farmacològics dels principis actius dels simples de la recepta, es pot dir com a conclusió, que actualment, les seves aplicacions serien molt semblants o les mateixes que ens venen descrites en la cita de Manliis.

I, per finalitzar, formularé una hipòtesi: Seria degut a aquest ungüent que suposadament elaborava i utilitzava Maria Magdalena, que els Apotecaris de Barcelona elegiren com a Patrona a aquesta Santa?

ELS APOTECARIS CATALANS I LA INQUISICIÓ

Autor: Josep M. Massons

Text de la conferència pronuncida per l'autor en el Seminari de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana celebrat el dia 15 de maig de 2001.

Pretenem recollir tots els apotecaris que des de finals del segle XV fins ben començat el segle XIX van tenir conflictes amb la Inquisició a Catalunya.

Introducció

Després que l'emperador Constantí va declarar el cristianisme religió oficial, tota desviació de la recta doctrina es va considerar un delicte contra l'Estat, ja que era susceptible de pertorbar la pau pública.

Això no obstant, les diverses heretgies que van anar sorgint com el nestorianisme, el monofisisme, el pelagianisme, etc..., no van afectar l'ordre públic, excepció feta de l'arianisme. Al final del segle XII va néixer al Languedoc un moviment que per tenir el seu principal centre a Albi els seus seguidors s'anomenaren albigesos.

En un primer temps la política vaticana va consistir en enviar-hi religiosos encarregats de la predicació i en pressionar als senyors feudals a que perseguissin llurs súbdits albigesos. Però aquests barons i comtes del sud de França toleraven els albigesos que vivien pacíficament amb la població catòlica.

Va ser el papa Innocenci III que va promoure un moviment armat contra els feudals que no accedien a perseguir els albigesos. La guspira que va encendre la guerra va ser l'assassinat de Pere de Castelnau, llegat pontifici que amenaçà Ramon IV comte de Tolosa.

S'organitzà una mena de croada i les tropes pontificies comandades per Simó de Montfort derrotaren el comte de Carcassona i de Beziers, mentre Ramon IV capitulava, encara que

no accedia a perseguir els seus súbdits heretges. La guerra continuà i en la batalla de Muret (1212) hi morí Pere II, rei d'Aragó, que havia acudit a socórrer el seu cunyat, el comte de Tolosa.

S'inicià aleshores la persecució dels albigesos. Condemnar algú per heretgia suposava incoar un procés judicial en deguda forma i per persones enteses en coses de la fe, capaces de distingir entre una gran desviació herètica i una simple extravagància sense cap importància.

Aquells tribunals encarregats als frares dominics es van instal·lar a Carcassona, a Tolosa i a Albi i jutjaven tota persona que els era enviada pels delegats episcopals nomenats un per parròquia secundats per dos seglars, la missió dels quals era trametre tot sospitós d'heretgia al Tribunal corresponent.

Les successives heretgies a l'Edat Mitjana (Wyckleff, Huss...) van tenir lloc lluny de Catalunya. Amb tot destaquen a casa nostra les figures de sant Raimon de Penyafort (1175?-1275) i la de Nicolau Eimerich (1220-1299). Però la Inquisició de la que nosaltres volem parlar va ser la restaurada pels Reis Catòlics, l'any 1487 amb un doble objectiu. D'una banda, perseguir els jueus i musulmans convertits al cristianisme, però que ocultament seguien fidels a les pràctiques dietètiques i còltiques de l'Antic Testament o del Corà. D'una altra, amb una organització centralitzada que enviava a Catalunya "funcionaris" sempre castellans, atacar l'aparell autonòmic amb el qual Catalunya defensava la seva relativa independència respecte de Castella. Aquest va ser el motiu del perquè la Inquisició va ser mal rebuda pels polítics catalans, que li van posar tota mena d'obstacles (1).

La Inquisició catalana consistia en un Tribunal, que tenia la seva seu a l'edifici on ara hi ha el Museu Marés. Allí hi havia uns quants despatxos i les cèlebres *cárceles secretas* que de secretes només en tenien el nom, perquè unes tenien finestres que donaven al carrer i altres al terrat, de manera que no era gens difícil la pràctica de diàlegs entre presos i vianants. Diguem també que el nombre de cel·les era reduït el que obligava als inquisidors a assenyalar a bastants processats la *ciutat de Barcelona com presó*.

Aquest Tribunal tenia una mena de delegat a cada vila -que solia ser un sacerdot- el qual tenia a les seves ordres dos laics titulats *familiars de la Inquisició* la missió dels quals era detenir i portar davant el Tribunal a Barcelona tothom que fos denunciat. Aquest càrrec d'esbirro no era pagat amb diners, però sí amb certs privilegis com restar a efectes jurídics sota el Tribunal de la Inquisició i no dels Tribunals ordinaris i estar exempt d'allotjar militars.

Aquesta feina de familiar de la Inquisició era molt cobejada a Castella, el que feia que els familiars es recrutessin entre la noblesa i constituïa un signe de distinció, tant que més d'un apotecari ornava els seus pots de ceràmica amb l'escut de la Inquisició (2).

A Catalunya, els familiars provenien de les professions liberals com algun farmacèutic, d'artesans benestants i de bastants pagesos. La història -resumida- de la Inquisició catalana en el període estudiat és la d'una Institució que va desenrotllar una gran activitat contra els jueus convertits, que va continuar -amb menys empenta- contra els protestants (que en el cas de Catalunya eren molts dels francesos immigrants), per anar decandint-se durant el segle XVIII per manca de gent a la que perseguir i per l'ambient contrari dels governants il·lustrats de l'època.

(1) BLAZQUEZ, Juan. *La Inquisición en Cataluña*, ed. Arcano, Toledo, 1990, pp. 31 i 85.

(2) Segons ens ha estat manifestat pel nostre bon amic el farmacèutic Dr. Roure que té a la seva col·lecció un parell d'aquests pots.

Quant l'any 1820 fou abolida ja era un malalt irrecuperable.

Vegem, ara, la casuística dels farmacèutics processats.

Els delictes que eren competència de la Inquisició eren molts però els podem resumir de la manera següent.

1. Delictes contra la fe catòlica.
2. Delictes contra la moral sexual.
3. Delictes contra persones que gaudien del fur de la Inquisició.

1. Delictes contra la fe catòlica

El màxim delicte era l'apostasia, és a dir, el batejat que voluntàriament deixava l'Església per abraçar la religió musulmana, la jueva o la protestant.

- **Islamisme.** El nombre de moriscos -antics musulmans batejats- a Catalunya era extremadament reduït. Tant sols hi havia un petit nucli als voltants de Tortosa. D'altra banda, els estaven prohibits els "oficis" sanitaris, tals com cirurgià i apotecari. Això fa que tant sols en la nostra estadística es trobi el cas de Simó Martre un apotecari d'Ager, processat l'any 1602 *por averse pasado en Argel i jutjat in absentia* (3).

Ignorem les circumstàncies de com es va produir aquesta deserció. El que podem dir és que eren relativament abundants els casos de soldats de les guarnicions de les places del nord d'Àfrica (Ceuta, Melilla, Orà) o de presidaris que hi estaven confinats, que es passaven a terra de moros. Ignorem si el tal Simó Martre era al nord d'Àfrica com apotecari militar o acomplint alguna condemna.

- **Judaisme.** No deixa de ser curiós que no hi hagi cap apotecari, processat per cripto-judaisme, en contrast amb una gran abundància de metges i de cirurgians.

- **Luteranisme.** Tenim el cas de Ponç Fangier o Faugier, apotecari francès que exercia a Tarragona. Processat per luteranisme l'any 1594 va ser reconciliat (4).

- **Proposicions.** Rebien aquest nom una sèrie de manifestacions en oberta oposició a la doctrina catòlica. Dit d'una altra manera, es tractava d'un catòlic que dissentia en algun punt del que es considerava dogmàtic.

Per exemple, Bernat Punyet, apotecari de Vilanova i la Geltrú i natural de Cubelles, va ser processat l'any 1796 perquè una devota el va delatar d'haver dit *que los Santos son un pedazo de lienzo y que no existe el alma (somos como los árboles)*. El Rector de Vilanova al qui la Inquisició va demanar informes d'en Punyet els va donar molt bons. Amb tot els inquisidors li manaren que l'advertís i el renyés. Ell es va retractar de tot i el cas es va donar per acabat.

Però... l'any 1799 -al cap de tres anys- el van tornar a denunciar. En aquesta ocasió havia desbarat contra la Mare de Déu. Encara que el Rector el va intentar defensar, va haver d'admetre ser cert que de nit se l'havia vist *en compañía de mujeres sospechosas i que no tenía Religión*.

Resultat, que l'any 1803 va anar a parar a *las cárceles secretas*. D'allí el van treure els seus amics components de la *Junta de Sanidad* local, al·legant que l'apotecari Punyet feia molta falta a l'hospital. No sabem com va acabar aquella aventura, però tot fa pensar (l'any 1803 la Inquisició no era gran cosa) que va acabar bé (5).

(3) AHN. Inquisición, llibre 731 (1602).

(4) Ibidem, llibre 731 (1594).

(5) Ibidem, lligall 3731, fol. 6 r.

Tampoc va passar res amb l'apotecari Feliu o Felip Torrella de Sant Hipòlit de Voltregà denunciat per un metge -el Dr. Salvador Serratosa- perquè li havien sentit dir que *se salvan los que fornican y los que roban* i perquè creia que era *lujurioso, colérico y blasfemo y que haría cualquier cosa para ganar dinero*. Un altre testimoni va afegir que *cuando hace el acto con su mujer piensa en otra y que, puesto que las ramerías están permitidas no era pecado acostarse con ellas*.

El que era més greu era haver-li sentit burlar-se d'una imatge de Crist crucificat, dient poques soltades com *aquell anques d'ametlla o aquell cames d'aranya*. Malgrat aquestes grosseres blasfèmies se li donà per presó *La ciudad de Barcelona*, però li foren embargats els béns. En el procés es va defensar bé. La sentència el qualificà de *blasfemo y de proposiciones temerarias y heréticas*, però no consta que fos desterrat o se l'empresonés (6).

Sabem que va ser absolt Alonso Miquel, un apotecari de Barcelona de 34 anys. Fou acusat, d'haverse-li escapat en el curs d'una violenta discussió el *que también podía pecar Nuestro Señor*. A l'interrogatori va negar aquest càrrec i com que l'acusador *se probó ser mal hombre* d'aquí va venir la seva absolució (7).

- **Blasfèmies.** Renegar ha estat un mal costum arrelat a Catalunya, per bé que ordinàriament limitat entre gent de poca cultura com traginers, jornalers, etc... Això, no obstant, Antoni Magarola apotecari de Barcelona va reconèixer haver renegat. Ultra això se'l va empaperar perquè tenia llibres prohibits i per vantar-se de tenir-los, perquè *no se le daba nada de la excomunió*. Sortosament, per a Magarola, el denunciador va morir i no es va poder ratificar. Se'n va sortir amb una multa de 100 ducats (1.100 rals) i una sèrie de penitències (8).

- **Irreverències.** Era típic dels luterans fer la guerra a les imatges. Per a ells el culte dels sants l'indava amb la idolatria. Un apotecari francès -Jean Deugermà- natural del comtat de Foix i que exercia a Barcelona va ser denunciat l'any 1561 *por quebrar una imagen de Nuestro Señor y un crucifijo*. Va ser absolt (9).

- **Supersticions i màgia.** Tant sols tenim coneixement d'un cas apart del citat Antoni Magarola. Es tractava d'un apotecari -José Fernández- establert a Linya processat al 1736 per *superstición*. Ignorem els detalls i la sentència (10).

2. Delictes contra la moral sexual.

Distingien els inquisidors entre delictes naturals i contra natura. Dins dels primers, el més abundant era la bigàmia, castigat no com una falta contra la moral sexual, sinó perquè automàticament negava la indissolubilitat del matrimoni canònic.

La bigàmia en el temps antic era de molt difícil averiguació, però després del Concili de Trento (1545-1563) tots els rectors van venir obligats a registrar en els llibres parroquials els baptismes, els casaments i els enterraments. En cas de denúncia era molt fàcil demanar informació a la Parròquia on s'havia efectuat el primer casament, per a demostrar la bigàmia.

Jimeno de Arbués, natural de Calatayud, va casar-se a València l'any 1577 amb una tal Isabel de Arenillas. El matrimoni va marxar cap a Saragossa i allí Jimeno va abandonar la

(6) Ibidem, lligall 3724, fol. 108 r.

(7) Ibidem, llibre 730, fol. 296 r.

(8) Ibidem, llibre 730, fol. 166 v.

(9) Ibidem, llibre 730 (1561).

(10) Ibidem, lligall 2162 (1736).

seva esposa, se'n va anar a Catalunya i al 1582 va contraure matrimoni amb una noia de Tàrraga que es deia Isabel Codonera.

L'any 1586 va ser denunciat. Ell va al·legar que la seva primera dona havia mort l'any 1580 *-el año de los catarros-* i que va amistançar-se amb la segona dona, però per no infamar-la ni escandalitzar ningú, la feia passar per la seva difunta primera dona.

La veritat era que Isabel de Arenillas va morir el 30 de maig de 1585 o sigui al cap de tres anys d'haver-se consumat el segon matrimoni. La pena imposada a Jimeno de Arbués va ser severíssima, oimés si tenim en compte que era *infanzón*, és a dir, membre de la petita noblesa, però noble al cap i a la fi.

El condemnaren a azots (no sabem quants, però mai eren menys de cent) i a sis anys de galeres (11). Sis anys remant a bord d'una galera era quelcom terrible. Suposava dormir en el mateix banc, remar amb tota l'ànima en els moments que calia mentre s'anaven repartint fuetades a l'esquena dels que intentaven fer el viu. Quan la galera era a port, els tancaven a la presó i en cas d'entrar en combat eren engrillonats pel canell a la nau, de manera que en cas d'incendi o de naufragi la mort era segura. Mal vestits i mal alimentats exposats al sol, a l'estiu i al fred a l'hivern eren molts els que morien abans d'acomplir la condemna.

En canvi el mateix delicte al segle XVIII era mirat amb menys severitat. Francisco Marco, natural de Grañén (Osca) establert d'apotecari-herbolari a Barcelona, va ser condemnat l'any 1718 per bigàmia a la pena de desterrament per sis anys.

El bo del cas va ser que es va aconseguir anul·lar la sentència *-se dió por nulo lo procedido-* i la pròpia Inquisició va pagar les costes del procés (12).

Un delicte menor era el de *fornicario*, solament greu quan es tractava d'un sacerdot. Per *fornicario* (sense més detalls) va ser processat l'any 1617 Joan Galli, apotecari de Bagà. La Inquisició es va limitar a *reprenderlo* (13).

Dos eren els delictes sexuals contra natura: la sodomia i el bestialisme. Del primer no tenim constància que cap apotecari en fos acusat. Del segon hi ha el cas de Joan Fontanet, apotecari de Tírvia, acusat l'any 1668 per uns veïns que *le vieron violar una vaca... no saben si llegó a eyacular*. La denúncia no va poder ser provada (14).

Possessió de llibres prohibits. La naturalesa d'aquests llibres va anar variant amb el temps. Primerament (segles XVI i XVII) solien ser llibres de màgia o bé protestants. Ja agonitzant el segle XVIII eren obres dels enciclopedistes o novel·les com *Las ruinas de Palmira* o *Las cartas de Abelardo y Eloísa* o simplement gravats eròtico-pornogràfics.

D'aquest delicte tenim tant sols el ja citat Antoni Magarola propietari del llibre de màgia *la Clavícula de Salomón* que era una col·lecció de fórmules i encantaments (15).

Altres relacions entre apotecaris i Inquisició

No és gens estrany que en els processos trobem apotecaris com a simples testimonis. Tal el cas de l'apotecari Joan Rabassa de Calella que va depositar a favor dels Placies (pare i fill) que eren familiars de la Inquisició en una disputa amb el primer *regidor* de Calella (16).

(11) Ibidem, llibre 731 (1586).

(12) Ibidem, lligall 2158 (1718).

(13) Ibidem, llibre 732 (1617).

(14) Ibidem, llibre 735, fol. 298 r.

(15) Ibidem, llibre 730, fol. 166 v.

(16) ACA. Inquisición, lligall 1.

En una ocasió un apotecari va ser el denunciant. Era un tal Ricou que exercia a Vilamitjana que va acusar el Dr. Agustí Tamarit d'haver proferit una sèrie de *proposiciones* que més que herètiques eren profundament poca-soltes (17).

Apotecaris, familiars de la Inquisició

Dos són els familiars que hem trobat en la documentació. Un era Bonaventura Abad que exercia a Martorell i que posseïa una finca, el masover de la qual devia 225 lliures a un taverner de Barcelona que es deïa Ramon Pi. El Tribunal de la Inquisició l'any 1800 va disposar que Abad retingués al seu masover fruits suficients per a cancel·lar el deute (18).

Un cas semblant va ser el de l'apotecari de Barcelona Joan Gorgui, que l'any 1780 va mantenir un plet sota la jurisdicció inquisitorial contra un tal Ballera per l'arrendament d'una carnisseria a Sants (19).

Consideracions finals

Nosaltres hem estudiat un total de 88 individus de les diverses professions sanitàries processats per la Inquisició. Repartits per professions tenim el resultat següent.

Metges	27
Cirurgians	43
Apotecaris	14
Curanderos	3
Intrusos	1
<hr/>	
Total	88

O sigui, un 15,9% (20).

Pensem, finalment, que els 88 sanitaris o els 14 apotecaris estan integrats en una casuística de 6.000 casos recollits per Blázquez (21), el que fa que la incidència resulti mínima.

(17) AHN. Inquisición, lligall 3724, fol. 86 r.

(18) ACA. Inquisición, lligall 4.

(19) Ibidem, lligall 3.

(20) MASSONS, Josep M^a. *Metges, cirurgians i apotecaris i la Inquisició a Catalunya*, Gimbernat, núm. 17, p. 65, 1992.

(21) BLAZQUEZ, Juan. *Catálogo de los procesos inquisitoriales del Tribunal del Santo Oficio de Barcelona*. Espacio, Tiempo y Forma, Facultad de Geografía e Historia de Madrid, sèrie IV, tomo III, 1990, p. 11.

RECULL DE REFRANYS POPULARS AMB TEMES SANITARIS

Autor:a: Rita Bonet Puncernau

Text aportat per l'autora a la Taula rodona "L'exercici professional i el sentit de l'humor. Acudits i anecdotari", celebrada el 21 de juny de 2001, organitzada per la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana.

Refrany ve del llatí (refringere) i és, segons "La gran ENCICLOPÈDIA CATALANA", sinònim d'adagi, proverbi o parèmia i el descriu com: "Màxima o sentència moral i didàctica de caire erudit o popular, provinent de fonts diverses i tramesa per reculls i antologies".

El Diccionari Alcover-Moll diu, de PROVERBI: dita d'ús comú o de llarg temps, especialment la que té un caràcter sentencios o d'ensenyament, REFRANY, és una frase sentenciosa o divulgada" i PARÈMIA ve del grec i ho identifica amb proverbi.

Coromines en el seu Diccionari també identifica Parèmia amb Proverbi i de Refrany en diu que és un proverbi que es va repetint.

Amades diu: "El refrany ve a ésser un llibre de saviesa obert a tothom que abraça gairebé, tots els temes de la vida diària, que condensa idees, sentiments, consells i normes de capteniment i que ofereixen les més variades opcions a qui vulgui extreure'n experiències i ensenyament".

Creiem que és pràcticament impossible conèixer amb exactitud el seu origen i el perquè, uns tenen milers d'anys, altres deixen d'usar-se o fins i tot es poden perdre.

És curiós preguntar-se quan es comencen a estudiar i com es popularitzen, quins són estrictament d'un país, d'una comarca o d'un poble i quins són compartits.

Ens limitem, doncs, a presentar un recull, que no pretenem sia exhaustiu, d'aquests textos que sense ser pròpiament literaris, tenen un pes en la configuració d'una cultura i en la memòria d'un país, en aquest cas el nostre.

Els hem classificat seguint un criteri més o menys temàtic, encara que com es veurà, es fa difícil la classificació i es podrien incloure en un o altre tema.

Molts es repeteixen, però exposant-ho de forma diferent. També n'hi ha de contradictoris. Segur que molts tenen equivalents en altres llengües.

Dintre cada tema els disposarem per ordre alfabètic.

De moment, i com aperitiu, en reproduïm 239 que pertanyen al primer tema i que el denominem com D'APOTECARIS, METGES, HERBOLARIS, MANESCALS I ALTRES:

- 1- A mal mortal, cap metge hi val.
- 2- A mal de mort no hi valen metges.
- 3- A més doctors, més dolors
- 4- A on entra la ceba, no entra el doctor
- 5- A l'home metge li cal, al bou manescal.
- 6- A pols de llençol, casaca de metge (es recomana higiene)
- 7- Aire, sol, all i llimona poca feina al metge dóna.
- 8- Al cap fred i als peus calents, no t'escoltis cap doctor
- 9- Al gener hi perd el metge, hi guanya el fossar.
- 10- Al metge, al confessor i a l'advocat digue'ls sempre la veritat.
- 11- Al metge, confessor i lletrat parlar-li clar.
- 12- Al metge li dóna més feina una dona que deu homes.
- 13- Amb farigola, malves i grans de rosari es planta un ric herbolari.
- 14- Amb les febres de Febrer, el metge no hi pot res.
- 15- Amb la setga (escrofulària aquàtica) ja se'n pot entornar el metge.

- 16- Amb malves aigua i morter apotecari vull ser.
- 17- Amb malves i un pou apotecari fou.
- 18- Amb metges i capellans, ni be ni malament.
- 19- Amb metges i capellans, ni hi estigues bé ni hi estigues mal.
- 20- Amb una poma cada dia, els metges s'estalviaria.
- 21- Amic de plets pocs diners, amic de metges poca salut.
- 22- Anar al llit sense sopar, mai cap metge ha fet llevar.
- 23- Any de malalts guany de metges.
- 24- Apotecari aconductat, mort de gana o rebentat.
- 25- Apotecari aconductat o lladre o pelat
- 26- Apotecari aconductat pobre o condemnat.
- 27- Apotecari brut panxa de granota, quan no té diners fa mala carota.
- 28- Apotecari brut perquè no et pentines, que encomanes pols a les medecines.
- 29- Apotecari i taverner, sense pou no va be.
- 30- Apotecaris i taverners, fan pous de diners.
- 31- Apotecari net fa mal ungüent (té por d'embrutar-se)
- 32- Apotecari nari que t'embrutes a l'armari.
- 33- Apotecari que confon el pot, envia el malalt al pot.
- 34- Barber pietós llaga pudenta.
- 35- Barbers i sagnadors, a l'infern de dos en dos.
- 36- Bo és l'hospital, però ditxós qui no l'ha de menester.
- 37- Bon metge, poques medecines.
- 38- Bruixots i curaderos" papadinerus".
- 39- Cap millor metge que aquest: peus calents i cap fred, ventre lleuger i cos net.
- 40- Capella, metge i sepultura no tenen hora segura.
- 41- Casa humida, al metge crida.
- 42- Casa on entra el sol, no hi entra el metge.
- 43- Cerca sempre bon doctor i millor confessor.
- 44- Com la feina de les llevadores, que mai s'acaba.
- 45- Com la purga d'en Tantarantana que de ca l'apotecari ja anava obrant.
- 46- Com l'apotecari d'Olot que de tot té un poc.
- 47- Com l'apotecari d'Olot, que purga per purga me la prenc jo.
- 48- Creu sempre el bon doctor i millor confessor.
- 49- De bon mal i dolent mal, el millor metge és el malalt.
- 50- De dos metges el més vell (o el més llest).
- 51- De mal d'amor (o de l'amor) els metges no en curen.
- 52- De mals de Maig (d'amor) els metges no en curen.
- 53- De mal de manies els metges no en curen.
- 54- De metge, boig i poeta tots en tenim una miqueta.
- 55- De metge experimentador i d'ase orellut, Déu me'n ajud.
- 56- De metge jove, cementiri ample.
- 57- De metge poc, d'apotecari menys i de curandero gens.
- 58- Dels descuits venen les llevadores.
- 59- Déu cura i el metge cobra.
- 60- Déu vós guard de mal i de sanaire (curandero).
- 61- El bastó fa doctor.
- 62- El bon cirurgià, dolç de paraules i dur de ma.
- 63- El bon cirurgià talla pel sa.
- 64- El bon doctor, ben parlador.
- 65- El bon metge mai no ha de dir, que al malalt no pot guarir.
- 66- El bon metge, molta xeringa i poca potinga.

- 67- El bon metge no desnona.
- 68- El bon metge procura no dir al malalt que no té cura .
- 69- El cap fred i als peus calor i no escoltis el doctor.
- 70- El curador sempre cura, jo no sé per qui procura.
- 71- El doctor com més veí millor.
- 72- El doctor com més vell millor.
- 73- El dolor no el cura cap doctor.
- 74- El lloro, com que no té metge, mai no li fa mal el fetge i sense afanys viu dos-cents anys; si metge tenia ni cinc no en viuria.
- 75- El mal de desvari, primer l'apotecari, després el notari i l'últim el vicari.
- 76- El mal de fetge, no el cura cap metge.
- 77- El mal de mort, no hi valen metges.
- 78- El mal se'n riu de l'ungüent i l'ungüent de l'apotecari.
- 79- El metge barbut, l'apotecari brut i el barber tossut.
- 80- El metge cristià i l'advocat paga.
- 81- El metge creure'l i pagar-lo.
- 82- El metge cura i Déu salva.
- 83- El metge és el consol del malalt.
- 84- El metge ha d'ésser prudent i el malalt pacient.
- 84- El metge mai diu al malalt que no té cura el seu mal.
- 85- El metge per receptar, el barber per curar i l'advocat per enganyar.
- 86- El metge piadós fa la plaga verinosa.
- 87- El metge que cura millor és el metge compassió.
- 88- El metge ruc tot ho cura amb el mateix suc.
- 89- El metge té tres coses: d'home quan no se'l necessita, de metge quan se'l necessita i de dimoni quan cobra.
- 90- El metge vell i el barber jove.
- 91- El millor cirurgia és el que fa més mal quan cura.
- 92- El millor de ca l'apotecari son les botifarres de l'armari.
- 93- Els dies caniculars ni metges ni banys.
- 94- Els doctors tenen mala arpa.
- 95- Els malalts fan viure els metges.
- 96- Els medicaments són per vendre i no per prendre; deia un apotecari.
- 97- Els metges fan com els lladres, surten quan hom menys se'ls espera.
- 98- Els metges fan com la pudor: per tot arreu es posen.
- 99- Els metges i cirurgians no van a missa major perquè els morts no diguin: "Aquí esta el matador".
- 100- Els metges son com els orinals: se'ls busca de pressa quan se'ls necessita i se'ls arracona quan no se'ls necessita.
- 101- Els metges tanquen el llop al corral (tanquen el mal a dintre).
- 102- Em sembla D. Rossell que en matarà més amb la ploma que amb el fusell (Era un metge militar).
- 103- En la febre i en la gota, el metge no hi entén gota.
- 104- És més fàcil de receptar que curar.
- 105- Estudiant de medecina confon el vi amb l'orina.
- 106- Ésser el metge de l'aigua (aplicat al metge que per tots els mals recomanen el mateix).
- 107- Fer l'anada del mal metge: que se'n va anar i encara no ha tornat.
- 108- Fer una visita de metge (curta).
- 109- Ferida que fa la llengua (calumnia) el metge no la cura.
- 110- Gran cura el metge té del malalt que paga be.

- 111- Guarda't d'etcètera de notari i de quid pro quo d'apotecari.
- 112- Guarda't de metge aconducat i de vent acanalat.
- 113- Guarda't de metge que no és experimentat, encara que sia lletrat.
- 114- Hi ha més doctors que malalts i cada dia estan més mals.
- 115- Hi ha pesta de salut, diuen metges i apotecaris.
- 116- Jo et curo, que Déu et salvi.
- 117- Jo et toc i Déu que et curi.
- 118- L'anada del mal metge, que se n'anà a cavall i torna a peu.
- 119- L'apotecari de Castalla que es queda sense pots ni ungüent.
- 120- L'apotecari i la dona coixos.
- 121- L'apotecari d'Olot preu per preu s'ho queda tot.
- 122- L'apotecari de Salou que va plegar, perquè se li va assecar el pou.
- 123- L'apotecari que és sa, no pren res del que fa.
- 124- La bona cara del metge agrada el malalt.
- 125- La bona cara del metge ajuda a curar el malalt.
- 126- La clau del plet és l'escrivent: la clau del metge l'apotecari.
- 127- La sobrietat és el primer metge.
- 128- Les errades del metge la terra les cobreix.
- 129- Les quimeres no les curen els doctors.
- 129- Llarg mal cansa al metge i al malalt i els que el volten de cuida'l.
- 131- Lletra d'apotecari i de barber ni el dimoni l'entengué.
- 132- Llibre de metge i d'advocat ni el diable en treu l'entrellat.
- 133- Llimona i all, metges al carall.
- 134- Mal va el malalt que fa hereu al metge.
- 135- Malaltia llarga cansa al metge i al malalt.
- 136- Malaltia sense doctor i hisenda sense senyor de mal en pitjor.
- 137- Massa metges enterro segur.
- 138- Massa metges mort segura.
- 139- Maten més gent les medecines que els mals, on els metges són ignorants.
- 140- Medecina i procura (verificació d'un document fes-te-la pagar mentre dura.
- 141- Mentre el malalt s'empobreix el metge o l'apotecari s'enriqueix.
- 142- Més cura la dieta que la llanceta.
- 143- Més fàcil és receptar que curar.
- 144- Més val aquí que a ca l'apotecari.
- 145- Metge, bagassa i curat són tres enemics pagats.
- 146- Metge covard sempre cura tard.
- 147- Metge de franc ni costa ni val res.
- 148- Metge de gran casaca, poca saviesa i molta butxaca.
- 149- Metge de les tres P P P pobres, putes i parentes.
- 150- Metge de setanta i barber que no arribi als quaranta.
- 151- Metge de València molta casaca i poca ciència.
- 152- Metge i confessor com més vells millor.
- 153- Metge i llevadora a gust de la senyora.
- 154- Metge jove, barber vell i apotecari coix.
- 155- Metge malalt no cura a ningú.
- 156- Metge malalt, porta descrèdit.
- 157- Metge nou no val un sou.
- 158- Metge novell feina pel fossar.
- 159- Metge metjot, el de més a prop.
- 160- Metge, paleta i dispeser a la casa de qui no em vol be.
- 161- Metge pietós llaga dolorosa.

- 162- Metge que fa mal damunt mal, poca cosa val.
- 163- Metge que gemega, metge de pega.
- 164- Metge que molt practica, no pronostica.
- 165- Metge que no parla no cura.
- 166- Metge que parla amb el malalt li cura la meitat del mal.
- 167- Metge que purga massa no fa per casa.
- 168- Metge que tanca el mal poca cosa val.
- 169- Metge sense ciència, metge sense consciència.
- 170- Metge sense ciència molts faldars i poca consciència.
- 171- Metge vell, cirurgia jove i apotecari ric.
- 172- Metge vell i apotecari jove.
- 173- Metge vell i barber nou.
- 174- Metge xerraire no cura gaire.
- 175- Metges errats, papers mal endreçats i dones garrides (ben plantades) quiten les vides.
- 176- Metges i apotecaris els remeis pels altres.
- 177- Ni metge novell ni advocat donzell.
- 178- No et fiis de bruixot pobre ni de metge malalt.
- 179- No hi ha mal pitjor que un metge parlador.
- 180- No hi ha més doctor que hom mateix.
- 181- No hi ha millor cirurgia que el que millor sap tallar.
- 182- No hi ha millor curar que metge no consultar.
- 183- No hi ha millor metge que un mateix.
- 184- No son els metges que maten la gent, sinó els plets i els escrivents.
- 185- On entra la ceba no hi entra el doctor.
- 186- On hi ha setga (escrofularia aquàtica) no va el metge.
- 187- On no hi ha apotecaris ni metges la gent es mor de vella.
- 188- Orina clara figues al metge.
- 189- Part de gener el metge hi perd i guanya el fossar.
- 190- Per això es diuen doctors, perquè ducten.
- 191- Per al darrer mal, cap metge no hi val.
- 192- Per la mort no hi valen metges.
- 193- Pel mal mortal, metge no hi val.
- 194- Quan un s'ha de morir, els metges duen una bena als ulls.
- 195- Quan el malalt esternuda ja pot tornar-se'n el metge.
- 196- Quan el metge no entén la malaltia, és la higiene la millor medecina.
- 197- Quan la mort hi és el metge no hi pot res.
- 198- Quan un ha d'anar a l'altre barri, són en va metge i apotecari.
- 199- Que et menjaries de ca l'apotecari (boticari)¿ los xorissos de l'armari.
- 200- Qui a un metge està entregat, tracta un botxí ben pagat.
- 201- Qui amb metge no tracta o es cura o es mata.
- 202- Qui es creu els metges es penja.
- 203- Qui dels metges se n'està o Déu el mata o se n'escapa.
- 204- Qui el metge no acata, o Déu el salva o Déu el mata.
- 205- Qui gasta fulles de setge no necessita metge.
- 206- Qui no s'entengui la salut, que no vagi al metge.
- 207- Qui no sap curar els altres, és mal metge per ell.
- 208- Qui orina (o pixa) clar no necessita metge.
- 209- Qui pixa clar, no ha de menester cirurgia.
- 210- Qui té metge aconductat té un botxí ben pagat.
- 211- Qui té oli de pericó (Hiperico o herba de Sant Joan) ni li cal metge ni dolor.
- 212- Qui té temprança no necessita metge.

- 213- Qui té un metge té un metge, qui en té dos en té mig i qui en té tres no en té cap.
- 214- Qui té un taronger agre pot fer d'apotecari.
- 215- Recepta de metge, consell d'advocat i lletra d'escrivent ni el diable els entén.
- 216- Recepta, llanceta i escopeta, peta qui peta.
- 217- Remeis d'apotecari són bons per guardar a l'armari.
- 218- Res millor per a curar, que metge no consultar.
- 219- Reunió de llevadores, criatura morta.
- 220- Sagnador i barber xerraire i mentider.
- 221- Sants i curanderos, els de més lluny son millors.
- 222- Sempre hi han més doctors que apotecaris.
- 223- Si el sol no entra pel balcó, entra per la porta el doctor.
- 224- Si enganyes al metge, el confessor o l'advocat, tu ets l'enganyat.
- 225- Si has de menester un metge, serveix-te d'aquests tres: alegria, repòs i dieta moderada.
- 226- Si no tens sol al balcó ja et visitarà el doctor.
- 227- Si no tens sol al balcó tot sovint tindràs visita d'apotecari o doctor.
- 228- Si la gent no sopava els metges no dinarien.
- 229- Tarari-tararana, s'ha de fer el que el metge mana.
- 230- Tres coses hi ha mal arreglades: taula de metge, consciència de teòleg i testament d'advocat.
- 231- Tres cares té el metge: d'àngel quan se'l necessita, d'home quan se'l necessita i de dimoni quan cobra.
- 232- Ulleres i basto senyal de doctor.
- 233- Un dit de vi fa enfadar el metge.
- 234- Un cura, dos espatllen i tres maten.
- 235- Val més mirada de metge que de botxí.
- 236- Val més pa que visita de metge.
- 237- Val més per divertir-se que per ca l'apotecari.
- 238- Val més sentència de metge que de jutge.
- 239- Val més sentència de metge que de botxí.

Bibliografia

- ADELL, VICENTA: *Recull de refranys valencians*. Denes Comercial.València, 1997.
- AMADES, JOAN: *Refranys personals*. Editorial Selecte. Barcelona,1990.
- Id.: *Costumari CATALA*. I-V. Salvat i Ed. Selecta. Barcelona, 1992.
- Id.: *Històries i llegendes de Barcelona*. Ed. Selecta. I-II. Barcelona, 1964.
- Id.: *Oracioner i refranys mèdics*. Bib. i Tradicions pop. I- XXVIII. Barcelona,1935.
- *Cinc mil refranys i frases fetes*. Bib. Popular Catalana. Ed. Milà. Barcelona, 1989.
- CONCA, MARIA: *Els refranys catalans*. Ed. Tres i Quatre Col Estel. València,1993.
- COROMINES, JOAN: *Diccionari etimològic i complementari de la Llengua Catalana*. Ed. Curial. I- VII. Barcelona,1980.
- *Diccionari de la llengua catalana*. Institut d'Estudis Catalans. Barcelona, 1995.
- DE RIQUER, MARTI: *Llibre de tres*. Quaderns crema. Barcelona, 1997.
- FUSTER, MIQUÈL: *Refranys populars de l'illa de Mallorca*. Imp. Roig. I-II. Mallorca,1980.
- *Gran Enciclopèdia Catalana*. I-XIX. Barcelona,1970.
- GRIERA, ANTONI: *Tresor de la llengua de les tradicions i de la Cultura Catalana*. I-XII. Barcelona, 1966.
- PARES, ANNA: *Diccionari de refranys Cat-Cast, Cast-Cat*. Edicions 62. Barcelona, 1997.
- Id.: *Tots els refranys catalans*. Edicions 62. Barcelona, 1999.
- *Refranys i aforismes*. Seuba Edicions. Barcelona, 1997.
- SERRA I BOLDU, VALERI. *Arxiu de Tradicions populars*. Imp. Casa Caritat. Barcelona, 1928.
- SAURA ANGEL, JAUME: *Novíssim diccionari de las llengües Cat-Cast*. Lib.Esteve. Barcelona, 1883.

6.- BIBLIOGRAFIA

LAS OBRAS CLÁSICAS DE FARMACIA Y MEDICINA DESDE EL PUNTO DE VISTA ACTUAL

Autor: E. Carreras Ginjaume

JOURNAL
de
PHARMACIE ET DE CHIMIE

(FONDÉ EN 1809)

**Comité de Rédaction: MM. RICHE, JUNGFLEISCH, PETIT,
VILLEJEAN, BOURQUELOT, MARTY ET MOUREU**

**Collaborateurs: MM. BOUGAULT, COLLIN, COUSIN, GÉRARD, GRIMBERT,
GUINOCHE, HARLAY, HÉRISSEY, LEIDIÉ, PATEIN, F. VIGIER.**

RÉDACTEUR PRINCIPAL: M. RICHE

*Contenant les travaux de la Société de Pharmacie de Paris ainsi que les
procès-verbaux de ses séances (Secrétaire pour 1901, M. MOUREU)*

et une revue médicale, par M. CHARRIN.

TOME TREIZIÈME

PARIS
OCTAVE DOIN, ÉDITEUR
8, PLACE DE L'ODÉON, 8
1901

Después de un siglo de su edición, parece interesante revisar este número de una publicación extremadamente "savante" que contenía todos los avances de la ciencia farmacéutica de aquellos días y que además, por ser francesa, era tenida en alta estima por los farmacéuticos españoles.

La edición de 1901, consta de dos tomos, el decimotercero y el decimocuarto de la serie VI. De tamaño 20.5 x 13 cm consta el primero de 620 páginas y el segundo de 608 más 48 numeradas en cifras romanas y dedicadas a noticias.

El texto está dividido en varias secciones. En primer lugar los trabajos originales, después, las recensiones de trabajos publicados en otras revistas farmacéuticas mayoritariamente alemanas (1), algunas francesas (2) y, esporádicamente, de otras nacionalidades (3), si bien, ninguna española.

A continuación, resumen de las sesiones de varias sociedades la de terapéutica, la de biología y naturalmente de la de Farmacia de París. Entre las de esta última es a subrayar el discurso que, en ocasión de la primera sesión del año, hizo su presidente M. Yvon donde trató de resumir los avances de las ciencias relacionadas con la farmacia a lo largo del siglo XIX, centuria, que calificó, desde un punto de vista científico, de brillante entre todas y de entre todas la ciencias y en primer lugar, la química.

De ella dijo, que se había escrito que era una ciencia francesa pero que para él, era además y fundamentalmente una ciencia farmacéutica cuyos avances se debían a colegas tanto franceses como extranjeros y cita a Schèele, Wenzel, Lemery, Baumé, Parmentier, Vauquelin, Serullas, Boudet, Cadet de Gassicourt, Balard, Courtois, Pelletier, Caventou ..., por lo que la Farmacia podía reivindicar, con toda justicia, una gran parte de los descubrimientos científicos del siglo y en especial los relacionados con la química de la segunda mitad del XIX.

También en esta primera sesión, el secretario, hacía mención y resumen de los trabajos de investigación publicados por los miembros de la Sociedad que, ciertamente, no eran pocos. Así por ejemplo, el número de trabajos mencionados y correspondientes al año 1900 fue de 31, cifra que reafirma la calificación de "savante" para esta Sociedad.

Y no menos prolíficos fueron sus miembros a lo largo del primer año del siglo XX. Entre los trabajos publicados y que hoy todavía suscitan nuestro interés citaríamos entre otros como ejemplo de preocupación galénica, el de M.J. Warin que se plantea el problema de la homologación de los extractos fluidos originarios de Estados Unidos y que todavía no eran oficinales en Francia pero sí en Alemania, Inglaterra, Dinamarca y otros países. El autor, a la vista de trabajos experimentales sobre el contenido en residuo seco de varias preparaciones alemanas de Bardana y que muestran una gran disparidad de resultados, se pregunta que pasaría en Francia donde la preparación no era oficial.

Desde estas premisas, inicia un trabajo de investigación utilizando las técnicas de varias farmacopeas y trabajando con extractos fluidos de cáscara sagrada. Los resultados obtenidos le hacen concluir que las diversas técnicas no son comparables y que es preciso establecer una monografía en el Codex al objeto de que los extractos preparados en cualquier farmacia del país presenten una actividad igual.

Otros hacían referencia a las falsificaciones de drogas vegetales fraude, sobre el que, en uno de los artículos, se dice que era cada día más difícil de poner en evidencia ya que a medida que los métodos de investigación avanzaban, las falsificaciones eran menos groseras o por decirlo de otro modo, más científicas. En este trabajo, se denuncia la venta de polvo de bardana en lugar de polvo de cáscara sagrada y se dan métodos histológicos y microquímicos para poner la falsificación en evidencia.

---

(1) Pharmaceut. Zeitung; Poggendorff Annalen, Pharm. Centralhalle; Deutsch. Militaerarzte Zeitschrift; Bericht der deutsch. Chem. Gess; Apotheker Zeitung...

(2) Comptes rendues de l'Academie des Sciences; Bull. Soc. Pharm. De Bordeaux; Journ. de Pharm. de Liège...

(3) Por ejemplo, La holandesa Arch. néerland. des Sciences exactes et mat.; La suiza Schweiz Woehenschr. F. Chem. U. Pharm.; la inglesa Proceeding's Royal Society, la austriaca Wiener medicinische Zeitung; la italiana Gazzeta chimica italiana, la estadounidense Jour. of the Amer. Chem. Society...

La lectura y la elección de lo más destacado de la literatura publicada fuera del Journal de Pharmacie et Chimie, merece atención especialmente porque algunos de los problemas expuestos son todavía de actualidad. Por ejemplo, se reproduce un artículo (4) cuyo tema era: Las fricciones ioduradas (5) en el tratamiento de la obesidad donde se daban fórmulas como las siguientes aplicables según el autor en la zona de los riñones

Vaselina ..... 30 g
Ioduro de potasio 3
Yodo 0.30

O,

Vaselina ..... 10 g
Iodoformo 1
Esencia de menta ..... II gotas

O bien, fricciones de

Vinagre Escilítico ..... 200 g
Ioduro de potasio 10

Cuando el exceso de grasa estaba en las paredes abdominales y así se estimulaba además la diuresis (6).

En otros casos se recogen artículos (7) con técnicas que podrían ser propias de la policía científica. Así uno titulado: Un método práctico para distinguir la sangre humana de la de los animales, donde se describe una técnica aplicable a la investigación tan sólo de una mancha de sangre, técnica sencilla ya que sólo requiere preparar tres tubos de ensayo con sueros determinados e incubarlos a 37°.

La revista se hace también eco de discusiones puramente científicas. Así por ejemplo del tema de los pesos atómicos. La sociedad química de Berlín había intentado que se aceptara, por parte de los sabios de todos los países, un sistema uniforme para fijar los pesos atómicos(8) de los elementos simples objetivo, que no pudo conseguirse y por consiguiente, a principios del XX, se utilizaban los llamados pesos atómicos internacionales donde se calculaban los pesos atómicos partiendo del supuesto de que el átomo de oxígeno tenía un peso atómico de 16 y también los llamados pesos atómicos didácticos donde se daba al hidrógeno el valor de la unidad y en cuya tabla el oxígeno lo tenía de 15.88, lo cual en la práctica, no ofrecía grandes diferencias al igual que en las tablas actuales donde mediante métodos mucho más sofisticados se ha deducido que el hidrógeno tiene realmente un peso atómico de 1.00794 y el oxígeno de 15.9994.

En su conjunto pues, la revista de farmacia y de química recogía las innovaciones que, tanto en el campo de la investigación pura como aplicada, se iban produciendo a principios del XX, siglo durante el cual la ciencia en general y la farmacéutica en especial, experimentó un desarrollo tan notable que eclipsó totalmente todo lo descubierto en siglos anteriores.

(4) M. Kisch. Gaz, hebdom. 7.02.1901

(5) Se utilizaban empíricamente. Todavía en la Medicamenta de 1917:1120, se dice simplemente: "Presta útiles servicios en la obesidad" sin dar ningún tipo de justificación.

(6) Acción reconocida en la Farmacopea Española VI Ed: 611, 1905.

(7) M. Cheinisse Semaine médicale: 66, 1901.

(8) Fundamental para el cálculo de análisis ponderales, para preparar soluciones de análisis volumétricos, para establecer las reacciones químicas, dobles descomposiciones etc.

COMENTARI DE LLIBRES RECENTS

METGES I FARMACÈUTICS CATALANISTES (1880-1906), de Josep M. Calbet i Camarasa i Daniel Montaña i Buchaca. Cossetània edicions. Col·lecció El tinter-20. Valls, 2001. 208 pp.

Hi ha llibres que hom no espera, i que un cop es tenen a les mans sap greu no haver-los esperat. Aquest és el cas de l'excel·lent obra de Josep M. Calbet i Daniel Montaña "Metges i farmacèutics catalanistes (1880-1906)", editat amb motiu de l'Onzè Congrés d'Història de la Medicina Catalana.

Es tracta d'un exhaustiu i, sens dubte, molt laboriós recull de professionals de la salut catalans, degudament biografiats, amb el nexa comú d'haver-se tots involucrat en el catalanisme polític entre els anys 1880 i 1906. En total, quatre-cents seixanta-cinc: tres cents deu metges i cent quaranta-dos farmacèutics.

Les dates extremes 1880 i 1906 ni són aleatòries ni escollides per còmodes pels autors. Responen a la primera etapa del catalanisme polític, el de la minoria d'edat, període que va des del I Congrés Catalanista (1880) al moviment denominat Solidaritat Catalana (1907), que ja representà la majoria d'edat política del catalanisme.

Es presenta com un diccionari biogràfic en el que es destaca molt encertadament l'aspecte de participació política. Però no per això, per ser un diccionari, és simplement un llibre de consulta. Es tracta d'una obra de lectura absolutament recomanable, amb la qual, a mesura que succeeixen els noms, es van descobrint fets i relacions entre noms que, en conjunt, permeten adquirir una visió redimensionada dels professionals de la Salut, molt diferent de la que ofereix l'òptica habitual de la Història de la Medicina i de la Farmàcia.

Xavier Sorní Esteva

7.- COL·LABORACIONS

ELS POTS DE FARMÀCIA DE L'HOSPITAL DE SANTA CREU DE VIC

Autor: Miquel Ylla-Català i Genís

Dins el marc de reformes que es feren a l'Hospital de Santa Creu de Vic a la segona meitat del segle XVI destaquen la construcció d'una nova església obra del mestre de cases Josep Moretó i a l'any 1664, en plena època florent impulsada pel canonge Pere Ramis, la instal·lació definitiva d'una farmàcia pròpia, a l'esquerra de l'entrada del recinte hospitalari pel cantó de les Rambles, precisament en el lloc on hi havia l'anterior església.

Segons sembla el canonge Pere Ramis apuntà en un quadern tot el que feia referència a la nova farmàcia. Va obrir una subscripció perquè s'aportessin els cabals necessaris on, segons Martí Genís, que tingué accés al document, diu que es tracta d'una llista llarga i fecunda amb noms de dignitats civils, eclesiàstiques, de senyors i d'artesans.

L'Apotecaria de l'hospital quedà instal·lada amb tots els avenços de l'època i pels comptes d'aquests primers anys dels que ens ha quedat referència, tingué una gran

activitat, no sols de construcció sinó també amb la compra de materials i utillatge que podem endevinar-la com un model en el seu gènere.

Sembla que fou el mestre Joan Riera el primer apotecari que cuidà de la farmàcia de l'Hospital. Un apotecari amb aquest mateix nom el trobem l'any 1627 en una convocatòria del Consell General de Sant Cosme i Damià dels metges, apotecaris, cirurgians, candelers de cera i adroguers de Vic i el tornem a trobar en la mateixa convocatòria l'any 1654 i l'any 1667 quan ja es devia cuidar de l'apotecaria de l'hospital. Les factures que ens han arribat d'aquest primer període, donen a entendre que les provisions per al guarniment de la farmàcia anaren a bon ritme, tant en l'utillatge com en la provisió de drogues que es compraven a Blanes i a Barcelona i entre elles; fulles de sen, ruibarbre, sucre, perles fines, dictam, espicanard, mirabolans... etc. Amb tot les comandes rebudes que avui ens tenen més interès són les que fan referència als pots, alguns dels quals podrien ser els que encara es conserven, si bé en un nombre reduït, i que són la joia més preuada que ens ha llegat l'apotecaria de l'hospital. Segons aquesta factura els pots comprats pel mestre Joan Riera a Barcelona foren: 80 pots grans, 60 "de confectiones" i 20 pots de cordials que costaren el 18 de setembre de 1665 la quantitat de 22 lliures i 10 sous. També té interès la compra a Barcelona, per valor de 2 lliures i 10 sous, de 400 pans de plata tres unces de colradura i tres unces de bolmorat per acabar de platejar i daurar totes les capsas de l'apotecaria. Aquestes compres ens il·lustren i deixen entreveure com estava equipada la farmàcia amb 140 pots, amb un cordialer significatiu amb 20 productes diferents i amb un nombre de capsas per a drogues vegetals de les malauradament no se n'ha conservat cap. Però cal pensar, si les comparem amb altres capsas d'apotecaries de l'època, que havien de ser riques en decoració i tot plegat devia fer un efecte de conjunt d'un impacte indiscutible.

La farmàcia va continuar durant els segles XVIII i XIX en la mateixa ubicació i els pots de ceràmica varen anar seguint les vicissituds i inclemències del temps i malgrat en aquestes èpoques disposem del nom de diferents apotecaris de la farmàcia i també de diferents inventaris, aquests ens parlen dels productes i dels utensilis, però mai dels pots i de les caixes com tampoc d'altres detalls de la instal·lació.

Per aquests inventaris sols podem conèixer alguns detalls de la gran quantitat de productes que hi havia com a medicaments simples i compostos, superior en nombre de set-cents, entre ells; Gomes, llavors, espècies, plantes medicinals, arrels, escorces, reïnes, extractes, pólvores simples i pólvores compostes, sals, conserves, pí·l·lules, olis, bàlsams, tintures, espirituosos, cordials, olis, aigües, cerats, unguents, xarops, emplastres..., etc. Amb 32 capsas quadrades grans, 25 capsas rodones xiques, 44 pots d'ungüent.

El conveni que l'any 1928 se signà amb la Diputació provincial de Barcelona que dona a l'Hospital una dimensió comarcal sense perdre la seva personalitat jurídica ni la condició d'Hospital de Santa Creu i la intervenció a partir de l'any 1933 del Govern de la Generalitat republicana propiciaren la instal·lació d'un laboratori en els locals que fins a les hores estava destinat a Farmàcia. Aquest laboratori fou model en el seu gènere i encara era una de les millors instal·lacions que l'Hospital ve tenir en els tristos anys que seguiren a la guerra civil.

L'acta de la Junta del 20 d'abril de l'any 1929 cedeix els locals de la Farmàcia i annexes perquè es facin les obres necessàries per instal·lar el Laboratori Químic i d'Higiene Pública i dona ordres que tot el que hi ha en aquests locals es traslladi a les habitacions disponibles al costat de les que ocupen els capellans que en aquell moment eren

destinades a malalts distingits. Aquest muntatge de la Farmàcia és interí mentre no es construeixi el definitiu en el local denominat "cuarto dels pressos" de la sala d'homes. La Junta demana al vocal-dipositari i al secretari que facin un inventari de tots els objectes de valor que es troben en la Farmàcia, particularment de la col·lecció antiga i molt estimada de pots, que se separaran i guardaran en un altre indret que es destinarà per aquest fi. Hi havia, doncs en aquest moment una consciència clara del valor que tenia la ceràmica farmacèutica de l'antiga Farmàcia. Malauradament aquest document no s'ha trobat en l'arxiu de l'Hospital. La seva consulta ens podria donar detalls més precisos del que hi havia en la farmàcia.

La farmàcia es construí finalment, segons acord de la Junta del 17 d'octubre de 1932 en el local conegut amb el nom de "forn i pastador" situat en els baixos de l'Hospital a la dreta del pati d'entrada a l'espai on encara avui podem veure'n la ubicació. Fou una obra de diferents artistes vigatans entre ells l'arquitecte Josep Pericas que dirigí les obres i el pintor Llucià Costa que hi feu l'any 1932 un mural al·lusiu a les obres benèfiques en la sanitat.

Documents gràfics que ens han quedat d'aquesta farmàcia ens permeten afirmar que fou més un dipòsit de medicaments per a ús hospitalari que un lloc destinat a preparar medicaments, ja que per poder realitzar aquesta activitat disposa d'un espai molt reduït. Malgrat com ja s'ha afirmat hi havia una consciència clara del valor dels pots de ceràmica, això no vol pas indicar que al seu entorn no es generessin problemes entre ells la possibilitat de vendre'ls en èpoques de problemes econòmics, però, segons és després de les actes de la Junta, a la fi s'imposà el seny, i avui, si bé molt reduïda, podem parlar d'una col·lecció de ceràmica farmacèutica.

Avui, de tots els pots d'apotecari que al llarg del temps guarniren la Farmàcia de l'Hospital de la Santa Creu de Vic, sols se'n conserven vint, que, per manca de cap altre catalogació, hem numerat del 001 al 020, darrera de les sigles HSC.

Creiem que és d'interès fer la seva descripció. Des d'un punt de vista de dimensions, hem relacionat per a cada pot les mides següents d'acord amb l'esquema adjunt:

altura, boca, coll, sotacoll, cos, sobrebase, peu, i base.

- HSC.001. Pot de color blau llis. Segle XVII.

altura. 29 cm
boca. 10 cm
coll. 5 cm
sotacoll. 12,5 cm
cos. 22,5 cm
sobrebase.12,5 cm
peu. 1,5 cm
base. 10-10,3 cm

- HSC 002. Pot de faixes o cintes amb la inscripció Se. MÉSPILLO. Decoració de color blau al camafeu sobre fons blanc, amb un conill, mitja figura humana i motius vegetals. El coll es trencat i enganxat. Segon terç del segle XVIII.

altura. 30 cm
 boca. 12 cm, irregular
 coll. 4 cm tres línies blaves una més gruixuda
 sotacoll. 12 cm
 cos. 23,5 cm
 sobrebase. 12 cm
 peu. 1,5 cm
 base. 10 cm

- HSC 003. Pot de Faixes o cintes amb la inscripció Se. ATRIPLICIS decorat de color blau al camafeu sobre fons blanc, amb un vaixell i 4 cases una d'elles allargada i una figura d'home amb un bastó sols fins a mig cos, esbiaixada. Segon terç del segle XVIII.

altura. 30,5 cm
 boca. 11,5-12 cm
 coll. 5 cm, amb 4 línies blaves una més gruixuda.
 sotacoll. 12,2 cm
 cos. 22 cm
 sobrebase. 12,2 cm
 peu. 1,5 cm
 base. 11 cm (un senyal /S/)

- HSC 004. Pot de faixes o cintes amb la inscripció S CANTHARIDAE. Decorat de color blau al camafeu sobre fons blanc, amb una casa amb dos campanars, 4 ocells, arbres i mitja figura humana amb cos esbiaixat. Segon terç del segle XVIII.

altura. 29,7 cm
 boca. 11,5 cm
 coll. 3,5 cm, 3 línies blaves, una més ampla
 sotacoll. 13,5 cm
 cos. 23 cm
 sobrebase. 13,5 cm
 peu. 2 cm.
 base. 12 cm (escrit 200)

- HSC 005. Pot de faixes o cintes amb la inscripció SE. RUSCI. Decorat de color blau al camafeu sobre fons blanc, amb una casa amb torre i campanar, arbres, xiprers, motius vegetals, un mussol i altres ocells. Segon terç del segle XVIII.

altura. 30,2 cm
boca. 11,5 cm
coll. 4 cm
sotacoll. 12,2 cm
cos. 24 cm
sobrebases. 12,2 cm
peu. 1,8 cm
base. 11,5 cm

- HSC 006. Pot d'influència francesa de transició amb els de faixes o cintes, porta la inscripció GÜ TRAGACÁTHI. Decorat de color blau al camafeu sobre fons blanc, amb motius vegetals a banda i banda. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 30,5 cm
boca. 12 cm
coll. 3,5 cm
sotacoll. 12,6 cm
cos. 24 cm
sobrebases. 12,6 cm
peu. 2 cm
base. 11,6 (escrit L23)

- HSC 007. Pot d'influència francesa de color blau sobre fons blanc decorat amb fulles de julivert i punta de Berain al coll. Porta la inscripció Se CARTHAMI. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 29,2 cm
boca. 11 cm
coll 4 cm, dues línies blau clar.
sotacoll. 12,2 cm
cos. 23,5 cm
sobrebases. 12,2 cm
peu. 1,5/ 2,5 cm
base. 10,5 cm

- HSC 008. Pot d'influència francesa decorat amb fulles de julivert de color blau sobre fons blanc i punta de Berain al coll. Amb la inscripció Se' AGNI CASTI. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 29,8 cm
boca. 11 cm, sotaboca 12-12,2 cm
coll. 4 cm
sotacoll. 12,2 cm
cos. 23 cm
sobrebase. 12,2 cm
peu. 3,5 cm
base. 0,5 cm , fons aprofundit.

- HSC 009. Pot d'influència francesa decorat amb fulles de julivert de color blau sobre fons blanc i punta de Berain al coll. Amb la inscripció RAZUR. COR, CER. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 30,8 cm
boca. 10,5 cm
coll. 4,5 cm
sotacoll. 12 cm
cos. 23,5 cm
sobrebase. 12 cm
peu. 2 cm
base. 10,2 cm

- HSC 010. Pot d'influència francesa decorat amb fulles de julivert de color blau sobre fons blanc i punta de Berain al coll. Amb la inscripció CANTHARIDAE. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 30,5 cm
boca. 11,5 cm
coll. 5 cm, dues línies amples difuminades.
sotacoll. 13,5 cm
cos. 22,5 cm
sobrebase. 13,2 cm
peu. 2,3 cm
base. 12 cm

- HSC 011. Pot d'influència de l'Alcora decorat de color blau sobre fons blanc amb la inscripció G LACCA dins un escut central. Coll amb punta de Berain. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 29,2 cm
boca. 11,5 cm
coll. 4,5 cm
sotacoll. 11,5 cm
cos. 23 cm
sobrebases. 12 cm
peu. 2 cm
base. 11 cm línia blau fort

- HSC 012. Pot d'influència francesa imitació de l'Alcora, decorat de color blau sobre fons blanc amb la inscripció S. PAP ALB dins un escut central. Coll amb punta d'encaix. Revers sense decorar. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 29 cm
boca. 12 cm
coll. 4,5 cm
sotacoll. 13 cm
cos. 21,7 cm
sobrebases. 12,7 cm
peu. 2,3 cm
base. 12 cm amb forat central.

- HSC 013. Pot d'influència francesa, decorat ramejat de color blau al camafeu sobre fons blanc i punta de Berain al coll. Amb la inscripció SERICU CRUD. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 32 cm
boca. 11 cm
coll. 4,5 cm dues línies difuminades (enganxat)
sotacoll. 12 cm
cos. 22 cm
sobrebases. 12 cm
peu. 1,7 cm
base. 10,8 cm

- HSC 014. Pot d'influència francesa imitació de l'Alcora, decorat de color blau sobre fons blanc amb la inscripció R TURPETH dins un escut central. Coll amb punta d'encaix. Revers sense decorar. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 28 cm
boca. 11,5 cm
coll. 4 cm
sotacoll. 12 cm
cos. 21 cm
sobrebase. 11,8 cm
peu. 1,7 cm
base. 11,5 amb forat central

- HSC 015. Pot d'influència francesa imitació de l'Alcora, decorat de color blau sobre fons blanc amb la inscripció G SANG DIA dins un escut central. Coll amb punta de Berain. Revers sense decorar. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 28,8 cm
boca. 10,8 cm
coll. 4,5 cm amb tres línies difuminades.
sotacoll. 12 cm
cos. 22 cm
sobrebase. 12 cm
peu.
base. 10,8 cm

- HSC 016. Pot d'influència francesa amb un decorat ramejat de color blau sobre fons blanc i coll amb punta de Berain. Amb la inscripció OLEI LAURIN. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 20 cm
boca. 10 cm
coll. 3,5 cm, una línia fluixa de color blau.
sotacoll. 10 cm
cos. 15,5 cm
sobrebase. 10 cm
peu. 2 cm
base. 8,5 cm

- HSC 017. Pot d'influència francesa decorat amb fulles de julivert de color blau sobre fons blanc i coll amb punta de Berain. Amb la inscripció EXTRAC. ABSIN. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 20,5 cm
boca. 10 cm
coll. 4 cm, dues línies blaves, la de baix ample.
sotacoll. 10,4 cm
cos. 14,5 cm
sobrebase. 10,5 cm
peu. 2,2 cm
base. 8,7 cm

- HSC 018. Pot d'influència francesa amb decorat ramejat de color blau sobre fons blanc i coll amb punta de Berain. Amb la inscripció L. AGRIFE. segle XVIII.

altura. 21,5 cm
boca. 10 cm
coll. 4 cm
sotacoll. 10 cm
cos. 15,5 cm
sobrebase. 10 cm
peu. 2 cm
base. 8,5 cm

- HSC 019. Pot d'influència francesa decorat amb fulles de julivert de color blau sobre blanc i coll amb punta de Berain. Amb la inscripció UNG PLUBI. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 21 cm
boca. 9,6 cm
coll. 4 cm
sotacoll. 9,8 cm
cos. 14,5 cm
sobrebase. 10,5 cm
peu. 1,8 cm
base. 8,5 cm

- HSC 020. Pot d'influència francesa decorat amb fulles de julivert de color blau sobre fons blanc i coll amb punta de Berain. Amb la inscripció COF. DIACATHOLI. Segona meitat del segle XVIII.

altura. 20,5 cm
boca. 10,5 cm
coll. 4 cm
sotacoll. 10,5 cm
cos. 15 cm
sobrecoll. 10,2 cm
peu. 1,8 cm
base. 8,8 cm

Bibliografia

- Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu de Vic. Nos. 463. 466. 604. 605. 607. 608.
- Cunill i Fontfreda, Segimon: *El Sant Crist de l'Hospital de Vic*. Biblioteca d'Autors Vigatans. Gazeta de Vic. 1931. 100 pàg.
- Danon, Josep: *Visió Històrica de L'Hospital General de Santa Creu de Barcelona*. Fundació Vives i Casajoana. Barcelona. 1978. 203 pàg.
- Genís i Aguilar, Martí: *L'Hospital de Vic*. Extret del núm. 97 (1928) del Butlletí del Sindicat de Metges de Catalunya.
- Gómez Caamaño, J.L.: *Páginas de Historia de la Farmacia*. 1986. 468 pàg.
- Jordi i González, Ramon: *Aportació a la Història de la Farmàcia Catalana (1285-1997)*. Fundació Uriach 1838. 1997. 939 pàg.
- Junyeny i Subirà, Eduard. *El convent del Carme de Vic*. Revista AUSA, vol VI, pàg 129.
- Salarich i Torrents, Miquel: *S. Francesc Micò i la tradició botànica vigatana* Revista Vic, 1971.
- Sena Fernández, Federic: *La pequeña historia de la cofradía de San Cosme i Damian*. Revista AUSA, vol. V, pàg 181.

EL "FORMULARIO PARA USO DE CRISTOBAL SARRIAS. BARCELONA"

Autor: Ignasi Sarrias Mosso

En el número 20 d'aquest Butlletí fou publicada una col·laboració amb el títol *El farmacèutic Cristóbal Sarrias Cano (1867-1960), quelcom més que l'home de la Bayer*. Era una primera aproximació a dilatada i fructífera biografia d'un dels farmacèutics més notables del país, el nom del qual anirà sempre unit al de l'ASPIRINA per haver-ne estat moltíssims anys el fabricant i preparador, primerament a la seva farmàcia de la Plaça del Regomir, de Barcelona, on preparava també diversitat d'especialitats pròpies, i, més tard, en el laboratori de la Casa Bayer, companyia de la qual n'arribà ser president.

A propòsit d'aquella col·laboració, sortí a la llum, mercès al farmacèutic Andrés Sarrias, una petita llibreta (12 x 6 cm), amb tapes d'hule, on Cristóbal Sarrias Cano tenia anotades, de pròpia mà aquelles fórmules que sempre havia de tenir presents en la seva activitat farmacèutica. Mai se separava d'ella, i la butxaca de l'americana de torn era *la caixa forta* on guardava la seva *farmacopea* particular.

El propòsit ara és donar-la a conèixer, tot reproduint les planes escrites, tant pel seu interès farmacèutic patrimonial com documental.

FORMULAS

Gotas Baumé

Hoofas J. Quercus 500
 Carbonato Potasa 5
 Hoofas 1
 Alcohol 60° 1000
 en maceracion 8 dias

Solucion Anquirina

1.50 grs
 Sulfato de hierro 2.50
 Sodo metálico 5
 Agua oxalica 30
 Agua macerada a filtro
 Esq. solución por peso por peso

Barahé Narajás

Curacas tostado 100
 Alcohol 60° 100
 Agua oxalica

Siccor Felhing

Nº 1

Sulfato cobre 7
 Agua destilada 100

Nº 2

Potasa caustica 15
 Sosa caustica 15
 Agua destilada 110
 m. d. y amados
 Acido Fórmico 12.50
 Agua destilada 100

Mixtura Jalapa comp.

aguardiente alemán

Rara de jalapa 80
 Rara de Turbit 10
 Bicamara 20
 Alcohol 60° 900
 en maceracion 8 dias

Reactivo Estach

Acido cítrico 2
 Acido nítrico 1
 Agua destilada 100

Inyección la +

bandano J. (100) 2
 Mixtura rotama 3
 Agua dest 300
 cloruro zinc 2

Ferrosalyl

Alcohol ferico 9
 Acido salicílico 1
 Acido láctico 2
 Mentol 0.10

Inyección Pócs

Agua rosas 2.00
 Sulfato zinc 0.50
 Cloruro hidratado 1

Suplento Juan del Bono

Bianquilla	300
Cera amarilla	150
Polvos	75
Sabon	20
Balsamo Peris	12

Polvos Centrificos

Binio Florencia	30
Brea preparada	10
Abaqueial (6)	8
Camirin	1
Bruera menta	0.50

Pildoras Providencia

Amigdalas azuc	2.50
Azuc	1.20
Polvo caula	0.50
Azis polvo	0.50
Balsamo Peris	1
Para hacer pildoras de 0.15 gr	

Unguento Canaria

Acite linaza	60
debo capuro	15
Cera blanca	15
Albautera	10

Unguento Calabara

Balsamo tranquilo	350
Cera blanca	12.5

Vino Peptona

Vino Malaga (6.25%)	1000
Peptona polvo	40

Licor Brea

Brea	50
Alcohol	50
bicarbonato sosa	50
Acua hirviendo	1000

Unguento Centrifico

Semillas azis	60
Canela cilan	16
Blaso superior	1
Resin. salitre	4
Cochinilla	5
Cremor tartaro	5
Resin. resina	2
Bruera menta	4
Alcohol 80	2000

Unguento Cherou

Sulfato sosa	8
Sulfato sosa	4
Cloruro sodio	2
Acido fenico	1
Acua destilada	110

Mixtura Almirante

Almizcle	4
Alcohol 80	25

Solucion
Carbonato fosfato cal

Fosfato tricalcio	18
Acido carbonico	13
Acua	1000

Unguento litargino

Litargino polvo	100
Acite Olivado	200
Acua	200
Manteiga	es.

Unguento Basilico

Colofonia	2.25
Cera amarilla	2.25
Res. negra	1.50
Acite	500

Pastillas Cava

Cafe	5
azucar	30
Fosfatos	

Vino aromático

Alcohol espiago	1'50
" " "	
" " "	1'50
" " "	1'50
" " "	1'50
" " "	1'50
" " "	0'50
" " "	1'20

Sarabe bromuro hierro

Sarabe asucar	25
Sarabe incoloro	cs.
Bromo	1
Submado de hierro	2
Agua dest	10

Ungt Papaya

Papaina	5
Resaca seca	1'20
Alcohol	20
Sarabe	75

Laudano l.

Opio	100
Alatran	50
Canella	1'50
Blavas	1'50
Vino malaga	500

Globulina s.

Acetato hierro	2
Bromuro quinina	2
Acido digital	0'50
Acido tartarico	0'50
50 mil globulina	

Sarabe bromuro yodo

Bromuro yodo	0'50
Alcohol	1
Sarabe incoloro	cs.
frasco	2'50

Sarabe acido yodhidrico

Acido tartarico	3'30
Modeno potasa	3'90
Agua destilada	50
Sarabe incoloro	250

Ungt Parellada

Cocaina	1'20
Resaca seca	2'75
Resaca seca	1000
Alcohol	250
Paracetina	30
Alcohol anis	30
Paracetina anisada	30
Sarabe incoloro	1'50

Agua Quina

Alcohol a 60	1000
Cartasa marayal	10
Quina lora	10
Submado cinosmo	2

Vino Hemoglobina

Salicion sosa caustica	2
Alcohol	60
Sarabe	60
Alicantina	50
Hemoglobina	8
Agua dest	150

Sarabe medula vaca s.

Azucar pilon	1000
Agua	525
Gelatina	38
Acetato morfina	0'03
Agua asakar	50

Medula vaca liquido

Azucar pilon	600
Agua	300
Gelatina	8
Agua asakar	40

Sarabe Gilbert

Subacido mercurio 610
Polvino potasa 6
Sarabe incoloro cs.

Polivin Polibromurado

Bromuro potasa 5
" sodio 5
" amoniac 5
" estroncio 5
Alcohol 25
Sera sero 100
Agua 25
Sdabe 100

Resina Tarza

Resina Kotalaga 250
Resina Tarza 750
Resina Sasafra 075
1 bot.

Clorofornio gelatinoso

Clorofornio 15
Clara huevo 15

Cerato simple

Cera ceras 250
Aceite eunuco 600
Agua cs.

Colodion

Etter 17
Piroxilina 1
Alcohol 2
amalgamo piete elastico 1% aceite

Collicida

Acido salicilico 21
Alcohol 21
Belo canamo 090
Etter sulfurico 88
Piroxilina 3

Balsamo areo

Selo camero 200
Penciculina 150
Resina elemi 180
Manteca 100

Balsamo Opodeldoch liq.

Alcohol 2000
Sabor medicinal 25
Alcaufor 50
Resina camero 1350
" Fomilla 9
Amoniac 50

Agua Sedativa

Cloruro sodio 50
Amoniac 60
alcohol alcaufor 10
agua 1500

Sarabe Bisfosfites

Bisfosfites cal 2
" sosa 2
Funtina quina 2
" m. vanisa 1
S. incoloro cs.

Abagueria efervescente

Acido tartarico 100
Bicarbonato sosa 75
Carbonato magnesia 25

Mixto iodo-tarico fosf.

Kotalaga 1000
Funtina iodo 20
Belo rotania 8
Borato sosa 8
Bisfosfato cal 8

Colerium Angles

Pitarina 50
Maselina 1000
Resina sosa cs.

Agua Colonia

Essencia bergamota	10'10
" limon	7'30
" espliego	2'75
" romero	1'50
" clavos	1
" canela	1
" anis	1
" geranio	2'50
" alhucema	0'05
Alcohol	9'00

Jarabe Meconio

Extracto opio	0'80
Jarabe incoloro	1'00

Jarabe Diaconio

Extracto adonidis	1
Jarabe incoloro	1'00

Jarabe Guayaquil

Jarabe incoloro	cs.
Guayaquil	2
Alcohol	10

Polvos Vichy

Bicarbonato rosa	5
Sulfato rosa	0'50
" magnesica	0'15
Fluoruro sodico	0'20
Sulfato ferrico	0'01
1 papel filtro 11	

Jarabe Iodo-Tanico

Extracto ratania	2
Tintura iodo	5
agua	100
alcohol	2'00

Colirio Walde Robles

agua	100
agua laurel	2
Sulfato rosa	0'50
1 limonada 2 ct.	

Elisir Guayaquil

Guayaquil	2
Tintura gineciana	10
alcohol	40
Jarabe	50
Vino jerez	cs.

Solucion normal de percloruro hierro a 50 G.

Percloruro hierro	26
agua dest.	700

Miqueito altea

aceite	800
Cera amarilla	150
Colonia	150
Quercitina	50

- YODOSARIOL -

Peptona	8'00
agua	40'00
Yodo	1'00

Cloroformo 0'50

licue que reduciere

15 g. a 10 g.

de glicerina

ORION

Carbonat
magnesium 40

Bicarbonat soda 20

Fosfat ammonio
magnesia 50

essencia menta 11 fols

6890 St. Thomas

2'50

Yodo sarsol

Peptona 640g

Yodo 30g

agua 1600 ml

chlorofol 40 ml

glicerina 400

limonius

causla 5g

Ex. murordop 25g

citrate soda 25g

agua 100g

Panflore

compuestas Cama

Pannonica 500g

Bodiana 500g

Valeriana 500g

Cortera pauca 500g

Alcohol mult granu

glicerina mult

agua Tilo 3'700g

Lunulal rodus 5g

DESINFECTANTE

Se hace la siguiente mezcla

20% aceite ricino

3,33% Alcohol

6% agua destilada

Esta mezcla debe agitarla

a fin de que quede diluido el

aceite ricino

se hace otra mezcla

3,66% potasa caustica

4% ag. destilada

se mezcla bien tapado

durante 24 horas y se filtra

16% Formoldeido

47% agua destil

se añaden las esencias

0,4% esen. citronela

0,1% e. eucaliptus

VARIOUS

CALCIUM

Limestone 5'00
 Bromine iod 100'00
 Lactate cal 500'00
 Iodine 500'00
 Oxidant 100'00
 Limestone 5'00

YIC

Jabon 9 1/2
 Agua 27 "
 Nicotina 270 gms

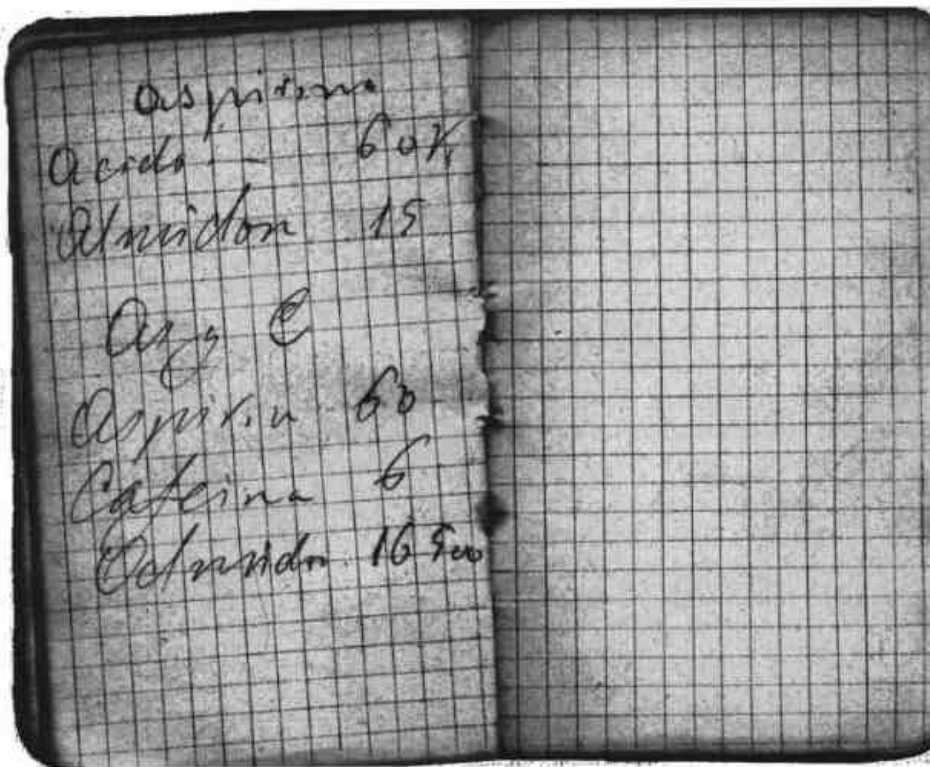
YIC

W B

Sol - 6000
 W 2000

Analgesin

Aceite -- 1725
 Sulfajirid 450
 Carb plomus 500
 Cera aurant 500
 Per negra 500
 Balauna Goma 500
 B tementine 500

L'HOSPITAL DE LA SANTA CREU I SANT PAU. 600 ANYS D'HISTÒRIA

Autora: Pilar Salmerón

Arxiu de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

El primer de febrer de l'any 1401, el Consell de Cent va donar una ordre sobre la necessitat de reunir tots els hospitals que en aquella època hi havia a Barcelona en un de sol. Uns dies més tard, el 15 de març, es va arribar a un acord per construir l'Hospital o Casa de la Santa Creu en uns terrenys que ocupava l'antiga Casa dels Malalts d'En Colom. D'aquesta manera comença la història de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, una Institució que ha sobreviscut el pas de 600 anys.

Els vells hospitals d'en Colom, Sant Llätzer o dels Mesells, d'en Marcús, del Canonge Vilar, d'en Desvilar o de Santa Marta i el dels Pelegrins es van fusionar en un de sol. Com a confirmació d'aquesta unió el Papa Benet XIII, anomenat "Papa Luna", va signar una butlla fundacional, datada a Avinyó el 5 de setembre de 1401 i que actualment encara preval.

Durant els segles que van seguir a la Fundació de l'Hospital i per assegurar els béns d'aquest, es va veure beneficiat per diferents privilegis atorgats pels reis. Altres mitjans de finançament van ser la concessió de rifes periòdiques o la captació de fons mitjançant els Baciners. També molts ciutadans deixaven béns al seu favor, com Joan de Serrallonga, escrivà de manament de Ferran II d'Aragó que va deixar en el seu testament de 27 d'agost de 1512, tots els seus béns a l'Illa de la Española.

La gran preocupació de l'hospital va ser tenir cura de tota mena de malalts, com els dements, també nomenats "orats", o els leprosos. Però d'una manera especial va ser la cura de nens de "pares desconeguts" que eren abandonats a la porta. L'administració s'ocupava de buscar dides per alletar-los, i vigilaven el seu creixement fins a la majoria d'edat.

En el segle XVI, Barcelona inicia una recuperació econòmica i s'obre cap al mercat castellà. L'Hospital anava adquirint un fort ressò que el va obligar a ampliar les seves dependències. La pràctica de la Medicina té una actuació més organitzada entre l'equip format pel metge, l'infermer i l'apotecari.

Gràcies als llegats de Pau Ferran, Lucrècia Gualba, Elena Soler i Victorià Astor, entre el 1629 i el 1680, es construeix un nou espai dedicat a la cura total del malalt: la Casa de Convalescència, seu actual de l'Institut d'Estudis Catalans.

L'any 1756, les ordinacions són ampliadades, adaptant-se als nous càrrecs. Funciona una important Farmàcia, molt ben organitzada on s'elaboraven els medicaments que posteriorment se subministraven als malalts.

Pere Virgili, cirurgià de cambra de Carles III, va crear el Reial Col·legi de Cirurgia. Construït entre el 1762 i 1763, obra de l'arquitecte Ventura Rodríguez, completava el conjunt arquitectònic de Santa Creu. El seu interior va ser concebut pel propi Virgili amb una finalitat concreta d'aula d'anatomia. Un dels objectius d'aquest Col·legi era aconseguir el mateix nivell dels metges, considerats tradicionalment superiors, per als cirurgians. Un dels pitjors moments pels quals va passar l'hospital va ser el període de 1804 a 1814 en l'època de la dominació francesa. Hi havia molts ferits i pocs ingressos per culpa dels grans impostos que exigien els francesos. Però passat aquest període de crisi, i en els segles XIX i XX, l'hospital reviu gràcies al seu caràcter científic i assistencial.

A principis del segle XX, l'hospital es va anar quedant petit. El creixement de Barcelona i les necessitats d'una gran ciutat feien que les sales de malalts fossin insuficients i que l'assistència se'n ressentís. Aquest fet va obligar als administradors a buscar terrenys per a la construcció d'un nou hospital, però la falta de recursos econòmics feia impossible aquest projecte. Aleshores, un banquer català, que vivia a París, va atorgar testament deixant part dels seus béns per a construir a la ciutat de Barcelona un hospital civil que portés el nom de Sant Pau.

El 29 de juny de 1901, la Junta de l'Hospital de la Santa Creu i els marmessors de Pau Gil van acordar en comú aquest Hospital. El 25 de gener de 1902 es va col·locar la primera pedra de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau.

Per a la construcció d'aquest nou Hospital, es va convocar un concurs de projectes, la decisió del jurat és donada a conèixer el mes d'abril de 1900. El tribunal d'arquitectes es va pronunciar a favor de l'arquitecte Josep Domènech i Estapà, però el tribunal de metges el va refusar, perquè no responia als principis d'higiene hospitalària. Llavors es va encarregar un nou projecte a l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner el qual consistia en 48 pavellons independents, comunicats per una xarxa de galeries subterrànies situades sota els passeigs i jardins, rebent calor i ventilació per la part alta.

Per a la construcció de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau es va crear una oficina d'obres en la qual Domènech supervisava amb meticulositat tots els treballs que es realitzaven, i tenia com a íntims col·laboradors el seu fill Pere i l'arquitecte Enric Catà i Catà. Els materials més utilitzats van ser la pedra combinada amb el maó, la terrissa, la rajola vidriada, el mabre, el ferro i també vitralls units amb plom. Escultors com Eusebi

Arnau o Pau Gargallo; els ceramistes Mario Maragliano i Francesc Madurell i el dibuixant Francesc Labarta, ajudat pel germà de Gargallo, Lluís, van ser els artistes d'aquesta magnífica obra.

La primera etapa de construcció es va acabar el 1911. S'havien realitzat el pavelló de l'administració, dos pavellons d'observació i sis d'infermeria i al 1913, l'hospital rep la distinció com a millor edifici construït al llarg de l'any. A la mort de l'arquitecte, el 1923, va continuar l'obra el seu fill Pere. El gener de 1930, traslladades totes les dependències de Santa Creu, el rei Alfons XIII va inaugurar el nou Hospital.

Des del segle XV i fins els nostres dies, l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau ha desenvolupat una trajectòria de continuïtat i progrés, complint la seva missió humanitària i transmetent els seus coneixements en benefici de la salut.

En el mes de juliol de 1990, es va signar un pacte institucional pel qual la Generalitat de Catalunya s'incorporava a la Molt Il·lustre Administració i va sorgir el compromís de construir un nou centre dins de l'actual recinte. L'any 1998, la M.I.A. va aprovar el Pla Funcional Bàsic i formalitzar l'encàrrec del projecte arquitectònic a l'equip d'arquitectes guanyador del concurs d'idees. La primera pedra d'aquest nou Hospital va ser col·locada el 12 de desembre de l'any 2000, amb l'assistència de les tres institucions que forma la seva administració: Generalitat, Ajuntament i Església.

El futur dels edificis modernistes, patrimoni de la humanitat per la UNESCO, des de l'any 1997, serà el projecte de creació conjuntament amb la UAB, d'un campus universitari en ciències de salut i vida.

Desitgem que l'Hospital continuï essent un punt de referència, sanitària, social i cultural de la ciutat de Barcelona, que enllaci el passat, el present i el futur, projectant-lo al més alt nivell nacional i internacional.

8.- CARTELLERA

XXXII PREMIO URIACH DE HISTORIA DE LA MEDICINA

En su deseo de impulsar los estudios sobre el pasado de las Ciencias Médicas, el Grupo Farmacéutico Uriach tiene instituido un Premio anual de ámbito internacional, para adjudicarlo al mejor estudio que a juicio de un Jurado designado al efecto, analice un tema de Historia de la Medicina. Su concesión se adaptará a las siguientes

BASES

1. El XXXII Premio URIACH de Historia de la Medicina correspondiente al 2001 está dotado con 1.500 euros, pudiendo optar a él los historiadores de cualquier país.
2. Las monografías que opten al Premio deberán ser originales e inéditas, no siendo aceptadas aquellas que en el momento de la adjudicación hayan sido publicadas total o parcialmente, así como tampoco las presentadas a otros concursos.